

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Sociální, psychologické a edukační aspekty výkonu trestu odnětí svobody
v ČR**

Bc. Jakub Plch

Diplomová práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jakub Plch**
Osobní číslo: **H11089**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Sociální, psychologické a edukační aspekty výkonu trestu odnětí svobody v České republice**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce na téma "Sociální, psychologické a edukační aspekty výkonu trestu odnětí svobody v České republice" se zaměřuje na výkon trestu odnětí svobody a jeho dopad nejenom do osobní sféry odsouzeného, a to především z hlediska sociálního, psychologického a edukačního. Práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část práce se bude zabývat filozoficko-historickými aspekty, které souvisejí s vězeňstvím a výkonem trestu odnětí svobody, dále pak právní úpravu této problematiky a také její sociální, psychologické a výchovné aspekty včetně možné resocializace pachatelů. Praktická část bude sledovat problematiku výkonu trestu odsouzených v kontextu s probíranou problematikou.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno : Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Vyd. 1. Brno : Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.

MAŘÁDEK, V. Vězeňství. Vyd. 1. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

MEZNÍK, J. a kol. Základy penologie. Vyd. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X.

SOCHŮREK, J. Úvod do penologie. Vyd. 1. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6.

TENNANT, M. Psychology and adult learning. Vyd. 3. London ; New York : Routledge, 2006. 166 s. ISBN 978-0-415-37335-7.

VLČEK, E. Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 66 s. ISBN 80-210-4056-4.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **28. března 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. října 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny, které jsem v práci použil, jsou uvedeny v seznamu literatury a zdrojů.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti, vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 3. 2013

Bc. Jakub Plch

PODĚKOVÁNÍ

Chtěl bych zde poděkovat vedoucímu mé diplomové práce prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. za jeho rady a připomínky. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přítelkyni za plnou podporu při studiu.

ANOTACE

Diplomová práce se zaměřuje na výkon trestu odnětí svobody z hlediska sociálního, psychologického a edukačního a na dopad trestu do osobní sféry odsouzeného. Práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část práce se zabývá filozoficko-historickými aspekty, které souvisejí s vězeňstvím a výkonem trestu odnětí svobody, dále pak právní úpravou této problematiky a také její sociální, psychologické a výchovné aspekty včetně možné resocializace pachatelů. Praktická část sleduje problematiku výkonu trestu odsouzených v kontextu s probíranou problematikou.

KLÍČOVÁ SLOVA

výkon trestu odnětí svobody; vězení; odsouzená osoba; penitenciární péče

TITLE

Social, Psychological and Educational Aspects of the Execution of the Confinement in the Czech Republic

ANNOTATION

The thesis focuses on the execution of confinement from the social, psychological and educational point of view and it refers to its impact on personal life of a convict. The work consists of a theoretical and a practical part. The theoretical one deals with philosophical and historical aspects that are inherently related to a penitentiary and the execution of confinement. Moreover, it concerns with the issue-related legislation. Finally, this part addresses social, psychological and educational facets of a convict's rehabilitation including his/her possible re-socialization. The practical part monitors the issue of the execution of confinement in the context of the discussed issue.

KEYWORDS

execution of confinement; prison; convicted person; penitentiary care

OBSAH

Úvod	9
1 Obeznamení se zásadními informacemi k tématu vězeňství.....	11
1.1 Základní pojmy	11
1.2 Vědní disciplíny	12
1.2.1 Penitenciární pedagogika.....	13
1.2.2 Penitenciární psychologie.....	14
1.2.3 Penitenciární psychiatrie.....	15
1.2.4 Penitenciární sociologie.....	15
1.3 Alternativní tresty.....	16
2 Historický vývoj trestu odnětí svobody	17
2.1 Vznik penologických systémů	19
2.1.1 Pensylvánský systém (solitary systém – izolační).....	20
2.1.2 Auburnský systém (silent systém – systém mlčení).....	20
2.1.3 Smíšený klasifikační systém (ženevský)	21
2.1.4 Progresivní systémy.....	21
2.2 Vývoj v českých zemích	22
2.2.1 Období do 18. století.....	22
2.2.2 Období od 18. do pol. 19. století.....	24
2.2.3 Období od r. 1850 do r. 1918 (Habsburská monarchie)	24
2.2.4 Období od r. 1918 do r. 1939 (Československá republika)	25
2.2.5 Období od r. 1939 do r. 1945 (Protektorát Čechy a Morava).....	25
2.2.6 Období od r. 1945 do r. 1965.....	25
2.2.7 Období od r. 1965 do r. 1989.....	26
2.2.8 Období od r. 1989 po současnost.....	27
3 Výkon trestu odnětí svobody	28
3.1 Funkce a účel trestu.....	28
3.1.1 Teorie účelu trestu	28
3.1.2 Přehled funkcí trestu	29
3.2 Právní úprava trestu a trestání v České republice	30
3.3 Vězeňská služba	31
3.4 Profilace vězeňských zařízení	32
3.4.1 Vazební věznice.....	32
3.4.2 Věznice pro výkon trestu odnětí svobody.....	33
3.4.3 Další účelová zařízení	34
4 Aspekty výkonu trestu odnětí svobody	36
4.1 Proces prizonizace.....	36
4.2 Proces resocializace	38
4.3 Programy zacházení	40

4.3.1	Pracovní aktivity	41
4.3.2	Vzdělávací aktivity	41
4.3.3	Speciální výchovné aktivity	43
4.3.4	Zájmové aktivity	44
4.3.5	Oblast utváření vnějších vztahů	45
4.4	Negativních jevy ve vězení	45
4.4.1	Agrese	46
4.4.2	Návykové látky	46
5	Výzkum	48
5.1	Cíl a metody výzkumu	49
5.2	Výzkumný vzorek	49
5.3	Kazuistika č. 1	50
5.4	Kazuistika č. 2	53
5.5	Kazuistika č. 3	56
5.6	Kazuistika č. 4	59
5.7	Vyhodnocení výzkumu	62
Závěr	66
	Použitá literatura	67
	Zákony a ostatní dokumenty	68
	Internetové zdroje	69

Úvod

Tématu vězeňství jsem se věnoval již ve své bakalářské práci s názvem *Specifika výkonu trestu odnětí svobody matek s dětmi*. Jelikož mne problematika vězeňství zajímá, rozhodl jsem se v tomto tématu pokračovat i ve své diplomové práci, ale zaměřil jsem se především na sociální, psychologické a edukační aspekty výkonu trestu odnětí svobody.

Měl jsem tu skvělou příležitost osobně několik věznic navštívit a sám na vlastní kůži poznat, jak takové zařízení funguje. Zároveň téma související s výkonem trestu a vězeňstvím patří v dnešní době k dosti kontroverzním a často diskutovaným tématům ve společnosti. Chtěl bych touto formou zkombinovat své dosavadní poznatky z praxe, odborné literatury a především ze života. Osobně znám několik lidí, kteří výkonem trestu odnětí svobody prošli, nebo jsem měl možnost se s takovými lidmi setkat a promluvit. Tudiž doufám, že jejich názory a „zkušenosti“ by mohly být pro moji práci užitečné. Skloubení teorie a praxe je podle mne tou nejlepší formou, jak daný okruh nejlépe popsat a předat dál lidem, kteří by se o této problematice rádi dozvěděli více.

Cílem mé diplomové práce je zaměřit se především na vybrané aspekty výkonu trestu odnětí svobody a touto cestou zjistit, jak zásadní význam má vězeňské prostředí na chování odsouzeného při a po výkonu trestu odnětí svobody. Samotná práce se dělí na dvě části, z nichž první je teoretická (1. až 4. kapitola) a druhá empirická (5. kapitola).

V první kapitole teoretické části se zabývám seznámením se zásadními informacemi k tématu vězeňství. Základní pojmy jsem oproti své bakalářské práci rozšířil o téma vědních disciplín a alternativních trestů, které je, dle mého názoru, také dobré zmínit. Ve druhé kapitole se podrobně věnuji historii vězeňství, především oblasti výkonu trestu odnětí svobody, neboť obeznámenost s procesem historického vývoje trestu a trestání je nezbytná pro pochopení penologické vědy. Třetí kapitola shrnuje účel, funkci trestu a jeho právní úpravu, dále pak vězeňská zařízení a Vězeňskou službu, která je významným subjektem výkonu trestu odnětí svobody. Ve čtvrté kapitole se podrobněji zaměřuji na vybrané aspekty výkonu trestu odnětí svobody, především na procesy prizonizace a resocializace v kontextu s programy zacházení. V neposlední řadě se také věnuji některým negativním jevům, které si s sebou výkon trestu odnětí svobody nese.

Vše zakončím pátou kapitolou, která obsahuje praktickou stránku výkonu trestu odnětí svobody. Na tuto problematiku se snažím nahlédnout kvalitativním způsobem, protože si myslím, že většina takto zaměřených výzkumů je pojata spíše kvantitativně a nezabývá se

tímto tématem do hloubky. Konkrétně se pokouším zanalyzovat život lidí, jež si trestem odnětí svobody prošli a zaznamenat tak nejen jejich zkušenosti z vězeňského prostředí, ale i jejich život před a po výkonu trestu odnětí svobody. Na základě získaných informací poté provedu srovnání, jímž se pokusím zjistit, v čem se mí respondenti a jejich životní příběhy shodují či naopak odlišují. Domnívám se, že páchání trestné činnosti bude ovlivněno podobnými faktory u většiny dotazovaných a očekávám, že provedená zjištění povedou čtenáře k hlubšímu zamyšlení nad způsoby ukládání trestů odnětí svobody a následné resocializace pachatelů trestných činů.

1 Obeznamení se zásadními informacemi k tématu vězeňství

Jelikož se budu zabývat výkonem trestu odnětí svobody, především tedy jeho dopady na osobnost jedince, je nezbytné připomenout několik základních pojmů, které s tímto tématem úzce souvisí.

1.1 Základní pojmy

„**Trest** je jedním ze základních výchovných prostředků. V celospolečenském (sociálním) kontextu je používán jako významný ochranný mechanismus před chováním a jednáním, které porušuje zavedení sociální konvence, pravidla nebo normy, tedy i delikventním jednáním, přičemž systém trestů je vymezen sociálními normami, zejména právem.“¹ V českém trestním právu lze trest definovat jako: „ (...) právní následek trestného činu, představující jeden z prostředků dosažení účelu trestního zákona, vyjadřující negativní hodnocení pachatele a jeho činu, sledující účel uvedený v trestním zákoně, ukládaný výlučně trestním soudem, jehož výkon je vynutitelný státní mocí.“² Lze uložit buď trest podmíněný (trest s odkladem) nebo trest nepodmíněný (trest odnětí svobody).

Jak už je patrné z názvu, **výkon trestu odnětí svobody** (dále už jen výkon trestu) zbavuje jedince částečně jeho osobní svobody, to znamená, že omezuje odsouzeného nejen v pohybu, ale i v jeho dalších potřebách.³ Je současně nejtvrdějším prostředkem státního donucení, který náš trestní řád umožňuje.

Terciární prevence⁴ neboli předcházení recidivě chrání ostatní občany před důsledky trestné činnosti pachatele a současně se snaží, aby si dotyčný osvojil určité sociální dovednosti a mohl nést odpovědnost i následky za své chování.

¹ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6. s. 11.

² KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 571 s. ISBN 80-210-2985-4. s. 404.

³ PLCH, J. *Specifika výkonu trestu odnětí svobody matek s dětmi*. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, 2011. 53 s. s. 10.

⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0. s. 10.

1.2 Vědní disciplíny

Dostí podstatnými jsou bezesporu také vědní disciplíny, které se této problematice věnují. Tou nejdůležitější je dle mého názoru **penologie**⁵, která je obvykle vymezována jako „ (...) věda, která zkoumá tresty a trestání, jejich výkon a účinky z hlediska volby adekvátního působení – zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu.“⁶ Podle Černíkové se penologie dále zabývá:⁷

- efektivností všech druhů trestu, především pak výkonem trestu odnětí svobody;
- vývojem penologických idejí a penologických koncepcí;
- sociálně psychologickými aspekty, které vznikají v důsledku aplikování trestu;
- fyzickým a psychosociálním stavem pachatele;
- přístupy k výchovnému zacházení, aby docházelo k co nejefektivnějšímu účelu trestu;
- systémem institucí a jejich funkcí, které se používají při realizaci zákonného postihu;
- alternativními sankcemi, které jsou možné při zacházení s pachatelem.

Jako každá věda i penologie se určitým způsobem vyvíjí a formuje. Postupem času se rozrostla o oblast **penitenciární**⁸, což v podstatě znamená vězeňský, týkající se vězeňství nebo týkající se zacházení s vězni. Výraz penitenciární se používá především v případech, kdy chceme zdůraznit, že podstatou věznění nepovažujeme pouze represí, ale i nápravu,

⁵ Pojem penologie vznikl složením latinského slova „poena“ - náhrada za spáchaný zločin, odplata, pokuta, trest a řeckého „logos“ – slovo, význam. In: KÁBRT, J. a kol. *Latinsko - český slovník*. 1. vyd. Praha: Leda, 2000. 576 s. ISBN 80-85927-82-9. s. 396.; PRACH, V. *Řecko – český slovník*. 2. Vyd. Praha: Vyšehrad, 2005. 723 s. ISBN 80-7021-796-0, s. 326.

⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. s. 7.

⁷ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 10-11.

⁸ Pojem penitenciární vznikl z latinského slova „poenitentia“ nebo také „paenitentia“ - lítost, pokání, polepšení, napravení. In: KÁBRT, J. a kol. *Latinsko - český slovník*. s. 375 a 397.

převýchovu a resocializaci.⁹ A právě z tohoto důvodu vstupují do penitenciární praxe společenské vědy zabývající se chováním člověka a jeho psychikou, aby se podílely na řešení otázek spojených s penitenciárním procesem. Společenské vědy, které se zapojují do řešení penitenciární praxe, jsou označovány jako penitenciární disciplíny.¹⁰ Mezi tyto disciplíny patří např. penitenciární pedagogika, penitenciární psychologie, penitenciární psychiatrie nebo penitenciární sociologie.

1.2.1 Penitenciární pedagogika

Penitenciární pedagogika „ (...) je speciální pedagogická disciplína zabývající se zvláštnostmi penitenciárního výchovného působení vztahujícího se na všechny kategorie odsouzených ve výkonu trestu.“¹¹ Jejím úkolem je především:¹²

- využití nejrůznějších poznatků z obecné a speciální pedagogiky a také znalostí z dalších vědních disciplín, které určitým způsobem souvisejí s problematikou penitenciární výchovy;
- získávání nových poznatků vlastním výzkumem a bádáním;
- vytvářet nové impulsy v oboru trestněprávní vědy a rozvojem své teorie a praxe formovat další nezbytné právní úpravy související s výkonem trestu odnětí svobody;
- utváření soustavy penitenciární výchovy, která se bude odvíjet z trestní politiky státu a celého pojetí vězeňství.

Penitenciární pedagogové¹³ jsou zaměstnanci každé věznice. Existují dvě hlavní funkce, které zastávají. Za prvé jsou to vychovatelé výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby u zvláštní skupiny mladistvých odsouzených, kteří musí mít dokončené minimálně bakalářské studium. Druhou skupinou jsou speciální pedagogové ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří

⁹ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4. s. 31.

¹⁰ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex Publishing s.r.o., 2007. 142 s. ISBN 978-80-86795-48-5. s. 9.

¹¹ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. s. 9.

¹² ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 13.

¹³ Informace o penitenciárních pedagogích In: MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. s. 32.

se přímo podílí na sestavování programů zacházení s odsouzenými a řídí celý průběh nápravně výchovné činnosti a zacházení s vězni. Kvalifikačním požadavkem je pro ně dokončené magisterské vzdělání.¹⁴ Problematikou programů zacházení a zvláštními skupinami odsouzených, které jsem již okrajově zmínil, se budu podrobněji zabývat v dalších samostatných kapitolách mé práce.

1.2.2 Penitenciární psychologie

Penitenciární psychologie zkoumá problémy procesu penitenciárního zacházení podobně jako penitenciární pedagogika. Řeší následující úkoly:¹⁵

- věnuje se otázkám života ve výkonu trestu odnětí svobody z individuálně-psychologického a sociálně-psychologického hlediska;
- zabývá se individuálními zvláštnostmi odsouzeného, rozvojem jeho osobnosti, tím, proč se dopustil protizákonného jednání a prognózami dalšího sociálního chování;
- zkoumá psychologické pojetí penitenciárního zacházení, tedy vhodnost a účinnost výchovných metod;
- využívá tzv. psychokorektivních metod¹⁶ na odsouzené;
- v průběhu výkonu trestu rozpoznává změny v chování odsouzeného především v případech, kdy vězněný jakýmkoliv způsobem porušuje vnitřní řád věznice.

Penitenciární psychologové¹⁷ jsou nepostradatelnými zaměstnanci každé věznice v České republice. Větší vězeňská zařízení mají dokonce psychologů hned několik. Můžeme říci, že jejich práce se zaměřuje na tři základní problémové okruhy. Jde o psychologii vězně,

¹⁴ MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. s. 32.

¹⁵ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. s. 14.

¹⁶ Jde např. o skupinové poradenství, skupinová psychoterapie, sociální výcvikové metody komunikativní, kooperativní atd. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. s. 14.

¹⁷ Informace in: MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. s. 33-34; SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 9.

psychologii vězeňského personálu a psychologii vězeňství. Nedílnou součástí jejich činnosti je i **harm reduction** (minimalizace negativních dopadů věznění na psychiku jedince).

1.2.3 Penitenciární psychiatrie

Speciální aplikovanou disciplínou psychiatrie je penitenciární psychiatrie¹⁸, která se hlavně zabývá poskytováním odborné péče odsouzených s určitými sociálními odchylkami. Těmi jsou zejména odsouzení po prodělání psychického onemocnění, odsouzení s těžšími neurózami a také osoby se symptomatickými psychickými poruchami, které souvisejí s užíváním návykových látek (alkohol, drogy). V neposlední řadě také odsouzení s poruchami osobnosti, což zahrnuje i jedince se sexuálními deviacemi.¹⁹ Penitenciární psychiatrie je od běžné psychiatrie v určitých ohledech odlišná. Velké množství duševních poruch a nemocí má ve vězeňském prostředí různý průběh než mimo něj. Ve zcela výjimečných případech je také možnost poskytnout odbornou pomoc příslušníkům Vězeňské služby.

Lékaři i psychiatři pracují ve věznicích obvykle na částečný úvazek (externě) a dojíždějí pouze v případě, když se objeví nějaký problém. Ve větších zařízeních nebo vězeňských nemocnicích jsou pak zaměstnáni na plný úvazek. Při jejich práci je důležitá úzká spolupráce s penitenciárními psychology.

1.2.4 Penitenciární sociologie

Nejmladší penitenciární disciplínou je penitenciární sociologie²⁰, která zkoumá např. sociální vazby, strukturu nebo způsoby fungování ve vězení. Jejím hlavním úkolem je určit, jaká je nejlepší a nejefektivnější funkční struktura v takových institucích. V České republice se ale profese penitenciárního sociologa zatím příliš hojně nevyužívá.

Pokud však přece jenom věznice svého sociologa má, jeho hlavní náplní práce je provádět sociologické výzkumy, ve kterých se zabývá funkčností sociálních vztahů a vazeb uvnitř věznice. Jeho činnost se orientuje jak na vězně samotné, tak na vězeňský personál.

¹⁸ Informace k penitenciární psychiatrie In: ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. s. 10-11; MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. s. 33.

¹⁹ Pachatelé se sexuálními deviacemi jsou často umisťováni do psychiatrických léčeben nebo do tzv. detenčního ústavu.

²⁰ Informace o penitenciární sociologii in: MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. s. 34; ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 16.

Sociolog samozřejmě spolupracuje i s ostatními penitenciárními odborníky, jako jsou psycholog, speciální pedagog nebo sociální pracovník.

1.3 Alternativní tresty

Alternativní tresty jsou nedílnou součástí problematiky ukládání trestů. Věnují se jim však pouze okrajově, neboť se má práce orientuje především na nepodmíněný výkon trestu odnětí svobody.

Trestní zákoník České republiky č. 40/2009 Sb. uvádí v § 52 odst. 1. celkem 12 druhů trestů. Kromě klasického výkonu trestu odnětí svobody (ať už se jedná o trest podmíněný či nepodmíněný) existuje dalších jedenáct variant, jimiž lze potrestat pachatele trestného činu. Jsou to následující tzv. alternativní tresty: domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, vyhoštění.

Štěrba uvádí 3 základní důvody, proč použít raději alternativní tresty.²¹ První důvod nazývá jako humanitní, který vychází z předpokladu, že pro méně nebezpečné pachatele je v mnoha případech zbavení svobody zbytečné. Dalším důvodem je ekonomické hledisko, neboť trest na svobodě je levnější než pobyt ve věznicích. Poslední výhodou alternativních trestů, kterou Štěrba zmiňuje, je pragmatická hodnota. Ta zachovává pachatelům v jejich okolí určité sociální postavení, což výkon trestu vylučuje.

²¹ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 123.

2 Historický vývoj trestu odnětí svobody

„Znalost historických kořenů a zdrojů penologie je základním předpokladem ke komplexnímu studiu a osvojení si trestně-právních nauk v širším pojetí, včetně teorií o trestu a trestání z pohledu penitenciárních věd, psychologie, sociologie, pedagogiky, psychopatologie, zacházení s trestanými osobami a včetně kontinuální a probační péče o propuštěné vězně.“²²

Trest smrti a jiné tělesné tresty, které původně vycházely z principu „oko za oko, zub za zub“, byly ve starověku často uplatňovány za porušení stanovených norem v nejrůznějších společenstvích.²³ Tyto tresty měly povahu pomsty v zájmu společnosti (jiné účely trestu než pomsta neexistovaly).²⁴ Odnětí svobody sloužilo nikoli jako samotný trest, nýbrž pouze jako zadržení člověka před vynesením rozsudku. Dlužníci nebo zloději byli trestáni otroctvím, tzn. zbavením osobní svobody a lidských práv.²⁵ Cílem trestů bylo způsobit utrpení a nastolit spravedlnost.

Až židovské a římské právo výrazně ovlivnilo vývoj trestu odnětí svobody tak, jak jej známe v dnešní podobě. Pojem biblické vězení zahrnoval vězení při vojenské strážnici (fungovalo jako disciplinární opatření) a studny smrti neboli hladomorny (spíše než vězení šlo o jakýsi druh trestu smrti).²⁶ Oba tyto způsoby trestání přetrvávaly po mnoho let. Ačkoli římské právo také prosazovalo převážně tělesné tresty a tresty smrti, existovala zde možnost útěku, tj. dobrovolné opuštění společnosti, které chápeme jako jisté omezení svobody. Dalším trestem bylo vyloučení odsouzeného ze společnosti, později vyhnanství a otroctví. V Římě existovalo vězení pro svobodné²⁷, pro dlužníky, soukromé vězení či dobrovolná vazba v azylovém chrámu nebo městě.²⁸ Středověkým posláním trestu bylo především zastrašení. Příznání byla často vynucována pomocí mučidel.²⁹

²² ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. s. 15.

²³ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9. s. 9.

²⁴ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 66 s. ISBN 80-210-4056-4. s. 25.

²⁵ V Řecku a v Římě byli otroci degradováni na pouhou věc. In: ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 15.

²⁶ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 9.

²⁷ Věznice pro svobodné sloužily jako vyšetřovací či pořádková vazba k zabezpečení přítomnosti občana při úředním jednání nebo jako disciplinární opatření za neuposlechnutí úřední výzvy. In: KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 10.

²⁸ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 10.

²⁹ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 14.

Středověké tresty byly velmi kruté. Mezi mírnější formu trestu smrti patřilo stětí hlavy a oběšení, drastičtější formou pak bylo upálení, zahrabání za živa, rozčtvrcení, lámání v kole či ubičování. Mezi fyzické (mrzačící)

V období feudalismu se setkáváme rovněž s otroctvím, dále s psanectvím, soukromou vazbou, domácím vězením či politickým vězením. Přestože v těchto trestech shledáváme ideu odnětí svobody, Kalvodová zdůrazňuje, že tyto tresty nebyly sankcí za obecné kriminální delikty. Hlavním účelem trestu je stále zastrašování potencionálních pachatelů (preventivní funkce) nikoli odplata jako ve starověku.

Jako předstupeň dnešního trestu odnětí svobody (doživotního) zmiňuje Štěrba galeje neboli nucené doživotní práce, které se v Evropě objevily kolem roku 1500, aby nahradily trest smrti. K rozvoji vězeňství jako výkonu trestu a výstavbě budov sloužících jako vězení (v Amsterdamu, ve Florencii) docházelo až od poloviny 16. století. Zhruba na přelomu 16. a 17. století začali být odsouzení deportováni nejprve z Anglie do Ameriky a později do Austrálie. Trestanecké kolonie se staly součástí způsobu věznění v mnoha zemích (Francie, Itálie, Rusko aj.) a přetrvávaly zhruba do poloviny 19. století.³⁰

Od poloviny 18. století vzniká soustavný a systematický vědecký zájem „ (...) o kriminalitu jako sociální jev i zájem o osobnost pachatele a úlohu sociálního prostředí.“³¹ Výrazně k tomu přispěli osvícenští filosofové (Montesquieu, Voltaire, Bentham, Beccaria aj.), kteří přišli s myšlenkou humanizace trestu a trestání.³²

K rozvoji moderní penologie i trestního práva nejvýrazněji přispěl Cesare Beccaria svým dílem *O zločinech a trestech*³³, v němž naznačil základní otázky v oblasti trestání zločinů. Trest dle Kalvodové pojímá jako „smysluplný důvod“ k ochraně jednotlivců před jejich vlastními chybami, a tudíž hájí blaho celé společnosti. Právo trestat ve smyslu bránit se má celá společnost. Podle Beccaria by měl být trest účelný, spravedlivý a nikoli krutý. Proto se také rázně ohradil proti mučení a trestu smrti, neboť zpochybnil jeho odstrašující účinek. Doživotní odnětí svobody považoval za adekvátní trest, aby se v budoucnu předcházelo novým trestným činům. Beccaria dále prosazoval neodvratnost trestu (aby trest následoval co nejdříve po spáchání zločinu), přísnost soudce a mírné zákonodárství. „ (...) skutečně uložený a vykonaný trest, byť mírný, učiní větší dojem na potencionální pachatele než pouhý strach před krutým trestem, který by eventuálně mohl být uložen.“³⁴ Beccaria se také zabýval

tresty patřilo usekávání rukou, nohou, vytrhávání jazyka, vypalování cejchu či oslepení. In: ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 16.

³⁰ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. s. 18.

³¹ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 14.

³² Osvícenci vytvořili tyto zásady trestního práva: žádný trestný čin bez zákona (tzn., že čin, který není uveden v zákoně, není trestným činem) a žádný trest bez zákona (tzn., že pachatel může být potrestán jen takovým trestem, který je uveden v zákoně). In: ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 16.

³³ Dílo (v originále *Dei delitti a delle pene*) vzniklo roku 1764. Tyto a následující informace o myšlenkách Cesara Beccaria In: KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 11-12.

³⁴ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 12.

myšlenkou presumpce nevinny, možnostmi převýchovy zločinců a prevencí zločinnosti.³⁵ Jeho myšlenky ovlivnily vývoj nejen evropského, ale i amerického trestního práva. Díky němu se změnil pohled na účel trestu, kladl se důraz na uměřenost trestu vůči deliktu a převýchovu pachatele. Vězení začalo být hojněji využíváno zejména kvůli možnosti převýchovy odsouzeného, ale také kvůli možnosti využití jeho pracovní síly.

Podle Sochůrka však až do konce 19. století neexistovala účelná diferenciací vězňů, tzn., že mnohde vykonávali mladiství, ženy, prvovězňeni či recidivisté své tresty společně bez ohledu na závažnost jejich zločinů. Také strava, ubytování a hygiena byly na velmi špatné úrovni.

2.1 Vznik penologických systémů

Již v 17. století byla mravní zpustlost dávána do souvislosti se zahálkou a byla trestuhodná.³⁶ Z potřeby ochrany společnosti před některými sociálními skupinami (tuláky, žebráky, mladistvými delikventy aj.) začaly vznikat „nápravné“ či „pracovní“ domy. Časem se však zjistilo, že společné přebývání nebezpečných zločinců s delikventními chlapci nevede k dobrým výsledkům, a proto se přistoupilo ke změnám.

Modelem vězeňských zařízení se staly amsterodamské ústavy, které se zaměřovaly především na šíření mravní výchovy, elementární vzdělávání a vedení k práci. Mladiství se však od dospělých oddělovali spíše výjimečně a všichni byli trestáni stejně.

Anglický reformátor John Howard přišel s myšlenkou cílené nápravy vězňů především prostřednictvím občanské výchovy a odstraněním ngramotnosti. Zavedl také například prvek izolace. Byl prvním autorem odborných prací o vězeňství, jimiž podnítil snahy o reformu vězeňství. Evropa však byla příliš zaujatá tradicí, a tudíž k prvním zásadním změnám došlo ve Spojených státech (ovšem na základě evropských myšlenkových proudů) zásluhou Benjamina Franklina.

Na přelomu 18. a 19. století probíhaly snahy o humanizaci výkonu trestu odnětí svobody a prohloubení jeho účinnosti, což umožnilo vznik jeho dnešní podoby. Postupně začal nahrazovat trest smrti a stávat se hlavním trestem. Nárůst poznatků o vykonávání trestu vedl ke vzniku samostatné vědní disciplíny – penologie a k utváření penologických systémů. **„Penologický systém je chápán jako souhrn zásad, postupů, podle nichž je vykonáván**

³⁵ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 14.

³⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. s. 19.

trest odnětí svobody a od kterých se očekávalo dosažení změny (nápravy) chování vězněného provinilce.³⁷ Během svého vývoje využívaly vězeňské systémy i poznatky o člověku, jeho psychice, chování, výchově, sociálním prostředí aj. Postupně vznikly čtyři základní systémy³⁸ (viz. níže), které se liší přístupem k provinilci a zacházením s ním.

Vytváření vězeňských systémů záviselo především na podmínkách daného státu, na jeho vývoji, kulturní a ekonomické úrovni společnosti apod., proto se vězeňství v různých zemích liší. Od konce 19. století se však v této oblasti začala rozvíjet mezinárodní spolupráce, díky čemuž byly na počátku 20. století stanoveny obecně přijímané zásady vězeňství. Ve vězeňských řádech evropských zemí byly zakotveny prvky humanizace, slušné zacházení s odsouzenými, zajištění základních hygienických, zdravotních a sociálních potřeb. Taktéž byly formulovány požadavky na vězeňský personál.

2.1.1 Pensylvánský systém (solitary systém – izolační)

Tento systém vznikl roku 1786 ve Philadelphii. Jeho propagátorem byl Benjamin Franklin. Každý vězeň byl v cele sám, mohl číst Bibli, účastnit se náboženských kázání a musel zpytovat své svědomí. Psychická a sociální izolace však negativně ovlivňovala duševní i fyzický stav vězněných osob (deprese, psychické zhroucení). Na pensylvánský systém navázalo anglické vězení Pentonwile.

2.1.2 Auburnský systém (silent systém – systém mlčení)

Auburnský systém byl zaveden roku 1823 ve státě New York. Vězni byli izolováni pouze v noci, přes den společně pracovali, avšak za úplného mlčení. Poslušnost byla vynucována tělesnými tresty. Na stejném principu byla roku 1825 vybudována věznice v Genfu ve Švýcarsku. Ani tento systém však zcela nevyhovoval, neboť odporoval lidské přirozenosti (vězni působili jako sochy, často mlčení porušovali, za což byli trestáni) a příprava vězňů na reálný život byla nedostatečná.

³⁷ Tamtéž, s. 20.

³⁸ Tamtéž, s. 21-27.

2.1.3 Smíšený klasifikační systém (ženevský)

Smíšený systém vznikl roku 1833 v Ženevě kombinací režimu izolace a mlčení, zahrnoval však i nové prvky: rozdělování odsouzených podle věku, pohlaví, délky trestu, charakteru trestného činu, úrovně vzdělání, pracovní schopnosti, možnosti nápravy aj. Na základě těchto kritérií byli vězni členěni do čtyř kategorií podle závažnosti trestného činu. Pro ty, kteří se dobře chovali a pracovali, byla zavedena výhoda odpuštění části trestu.

Později vznikl Obermayerovský smíšený systém založený na přísném dozoru, ustavičném zaměstnávání, volném čase, společných vazbách či samovazbách, vzdělávání aj. Mezi odsouzenými byla vytvořena síť „dohlížeců“, což ale mělo spíše negativní efekt.

2.1.4 Progresivní systémy

V polovině 19. století se v Evropě dostává do popředí požadavek penitenciární výchovy zaměřené na znovuzачlenění odsouzených do společnosti, díky čemuž vznikají progresivní vězeňské systémy. Ty fungují na principu procházení vězněného různými stupni přísnosti režimu. Dojde-li ke zlepšení (progresu) chování, je vězeň přeřazen do mírnějšího režimu atd.

Nejprve vznikl **anglický třístupňový systém**, a to: přísná samovazba, společná práce (zaměřená k profesní přípravě) a podmíněné propuštění. Tento systém později rozpracoval Walter Croffton, který vytvořil **irský systém**. Důraz kladl především na převýchovu vězně, jeho opětovné začlenění do společnosti a možnost ovlivnit svým chováním délku trestu. Obdobou tohoto systému je **bodovací** neboli **známkovací systém**, který zavedl anglický kapitán Maconochie v Austrálii. Podle něj neměl být zločinec odsouzen na délku trvání trestu, ale na číselně vyjádřené množství práce. V posledním stupni byl vězeň vystaven zkoušce – měl příležitost spáchat trestný čin. V těchto systémech probíhala plánovitá výchovná práce prostřednictvím vzdělávání, výchovy k práci a vlivu odměn.

Roku 1876 vznikl v Elmíru (New York) taktéž třístupňový **elmírský systém** pro mladistvé trestané zaměřený na odborný výcvik, základní vzdělání a hlavně kulturní výchovu odsouzených. Byl založen podle základních principů³⁹, které roku 1870 formuloval American Prison Congres.

³⁹ Principy: účel trestního zacházení je náprava vězně, známkovací systém, odměny za dobré chování, aj. In: ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. s. 24.

Na počátku 20. století byl v Anglii zaveden **borstalský systém** orientovaný na nápravu mladistvých. Jeho vnitřní režim byl přizpůsobován životu na svobodě. Vězni byli organizováni v různých klubech zaměřených na sport, vzdělávání, kulturní výchovu a odbornou přípravu. Poprvé se zde objevily prvky kontinuální sociální péče po výkonu trestu. Systém nesl prvky modernity, a to individualizované zacházení s odsouzenými, kvalifikovaný personál či náznaky postpenitenciární péče.

Roku 1895 byl ve Švýcarsku zřízen **Witzwilský nápravný ústav** pro prvotrestané pachatele a pachatele za drobná provinění. Náprava vězňů zde probíhala formou prací na poli a v zemědělském hospodářství. Tento způsob života a práce byl velmi blízký podmínkám lidí na svobodě.

Na přelomu 19. a 20. století se i nadále rozšiřovaly prvky progresivních penitenciárních systémů i výchovný obsah trestu odnětí svobody. Byly zřizovány otevřené nebo polootevřené věznice, pozorovací (diagnostická) střediska a výzkumná centra. Zvětšovaly se možnosti vzdělávání (zvyšuje pravděpodobnost integrovat se zpět do společnosti), rozvíjelo se udělování dovolených (opuštění věznice za nějakým účelem – práce, lékař apod.), vytvářely se podmínky pro trávení volného času aj.

2.2 Vývoj v českých zemích

Následující kapitola se věnuje vývoji trestání na našem území v jednotlivých dobách. Zahrnuje významné historické události do 18. století, dále období osvícenství, Habsburské monarchie, Československé republiky, Protektorátu Čechy a Morava, poválečný komunistický vývoj ovlivněný Sovětským svazem a nakonec dění po sametové revoluci a vzniku České republiky.

2.2.1 Období do 18. století

Ve staročeské rodové společnosti odpovídal za prohřešky svých členů rod, neboť ještě neexistovala právní ochrana. Ke změně došlo až se vznikem feudálního státu a právního systému. Zajímavostí je, že stanovením trestních sankcí byla zaručena ochrana soukromého vlastnictví, ovšem potrestání vraždy bylo ponecháno v rukou příbuzných poškozeného.

Výrazný vliv na vývoj trestního práva měla v polovině 11. století církev, která po státu požadovala prosazování křesťanských mravních zásad a trestání za jejich porušování.⁴⁰ Nejčastějšími tresty za pohanství byly otroctví, vyhnání ze země, mrskání nebo peněžité pokuty. Zloději se trestali oběšením a zabavením majetku. Vražda, ublížení na těle či znásilnění však stále zůstávalo na soukromé iniciativě.

Ke zpřísnění začalo docházet ve 12. století na statcích panovníka, panstva a církvi, neboť trestání poddaných pokutami bylo výnosné. Nejrozšířenější formou trestu bylo stále fyzické trestání⁴¹ (trest smrti, mrzačení).

Od poloviny 13. století dochází ke zvětšení veřejného trestního zájmu, a to díky zvýšení královské moci a všeobecnému rozvoji. Podezřelé osoby byly zapisovány (psanci), čímž ztrácely veškerou ochranu. Byly zavedeny popravky, tortura (mučení k dosažení přiznání), ale i milost. Do 14. století se na našem území používaly iracionální důkazní prostředky - tzv. ordály⁴² neboli boží soudy. Vězení stále nebylo používáno jako trest, nýbrž sloužilo pouze k zajištění podezřelých či obviněných osob.

Během 14. a 15. století dochází k pokusům o potlačení soukromých iniciativ a legalizaci msty. Pro osoby, jež byly pronásledovány soukromými mstiteli, zavedla církev azyl (tzn. mohly se schovat do kostelů a klášterů).

Svépomoc byla odsuzována a trestána až od 16. století. Dále se trestalo vzbouření poddaných, činy poškozující feudální majetek, rouhání, čarodějnictví, mimomanželský pohlavní styk či mateřství, krádeže, žhářství, dokonce i sebevražda (na popud církve) aj.⁴³ Hlavním účelem surových trestů byl odstrašující účinek. Kromě trestu smrti a nejrůznějších způsobů mrzačení se již setkáváme s vězením jako formou trestu. Existenci dočasného či doživotního vězení dokládají městská práva Koldínova z roku 1579.⁴⁴ Délka výkonu trestu byla určována dle zákona nebo libovůlí soudců. Podle zřizovatelů se vězení členilo na církevní, hradní, vojenská, panská, městská (tzv. šatlavy) atd.

⁴⁰ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. s. 3.

⁴¹ Trest smrti byl prováděn oběšením, useknutím hlavy, zahrabáním za živa či upálením. Tresty měly symbolicky vyjadřovat pomstu pachatelí (za rouhání vytržení jazyka, za zradu rozčtvrcení apod.) In: VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. s. 7.

⁴² Ordál vodou probíhal tak, že byl obviněný svázán do kozelce a vhozen do vody. Jestliže se potopil a neutopil, vycházelo se z toho, že obviněný mluvil pravdu, neboť ho voda přijala, a tudíž byl považován za nevinného. U ordálu železem se zkoumala hojivost ran. Když se rána hojila, mluvil pravdu, když se nehojila, lhal a byl potrestán. Jestliže se obviněný přiznal, nebo byl tímto podivným způsobem usvědčen, následoval trest. In: ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 15.

⁴³ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. s. 11-14.

⁴⁴ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. s. 17.

2.2.2 Období od 18. do pol. 19. století

V období osvícenského absolutismu vznikají zákoníky ovlivněné myšlenkami Cesara Beccaria. U nás je to *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech* vydaný roku 1787 Josefem II. Vychází ze zásady úměrnosti trestného činu a trestu. Josef II. jím zrušil torturu, mrzačící tresty, trest smrti a nahradil je dlouhodobými nucenými pracemi. Zákoník obsahoval výčet trestných činů, které byly seřazeny dle společenské nebezpečnosti. Zahrnoval také zásady: **žádný trestný čin bez zákona a žádný trest bez zákona.**⁴⁵

2.2.3 Období od r. 1850 do r. 1918 (Habsburská monarchie)

V polovině 19. století došlo k zestátnění soudnictví a vězeňství, což umožnilo rozvoj vzdělávání vězňů a sociální pomoc při jejich propuštění. Byl vydán trestní zákon č.117/1852 ř.z. (říšského zákoníku), o zločinech, přečinech a přestupcích, podle kterého byl trest odnětí svobody rozdělen na těžký žalář, žalář, tuhé vězení a vězení. Tresty se lišily především v poutání, stravování, odívání a zařazování trestanců do pracovní činnosti.⁴⁶

Vězni byli nejprve umisťováni do samovazby a později do společné vazby. Podle druhu zločinu byli rozdělováni do tří disciplinárních tříd. Chování a činnost vězňů upravoval tzv. Domácí řád, za jehož porušení byly udělovány tresty ve formě půstu, samovazby apod. Každý vězeň musel ve vězení pracovat a účastnit se bohoslužeb. Negramotní trestanci do 35 let se povinně vzdělávali. Do roku 1914 byly vězeňské ústavy stráženy vojskem. Od vydání zákona č. 16/1914 ř.z., o sboru stráže vězeňské se staly samostatnou složkou.

Mezi naše významné reformátory vězeňství patřil František Josef Řezáč – Polehradský, který roku 1852 sepsal základní dílo našeho vězeňství s názvem *Vězeňství v posavadních spůsobech svých*. Prosazoval v něm humanizační snahy, výchovu a vzdělávání vězňů, potřebnou péči a pomoc každému vězni, účelnost a nutnost postpenitenciární péče, prevenci kriminality (především vzděláváním) a její výhody.⁴⁷

⁴⁵ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 17.

⁴⁶ Informace o vývoji trestu odnětí svobody a vězeňství v kapitolách 2.2.3 – 2.2.8 In: KÝR, A. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 16. 2. 2010 [cit. 2012-11-12]. Historie vězeňství. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/historie-104/historie-vezenstvi>>.

⁴⁷ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 15.

2.2.4 Období od r. 1918 do r. 1939 (Československá republika)

Po vzniku Československé republiky byla základní legislativa, organizace a správa vězeňství převzata z rakouské monarchie. Co se týče trestního práva, zůstal v Čechách v platnosti rakouský Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852, na Slovensku pak uherský Trestní zákon z roku 1878 a dále zákon o přestupcích z roku 1879.⁴⁸ Od roku 1919 se začal zdokonalovat progresivní systém výkonu trestu. Bylo zavedeno „kulturně mravní působení na vězně“ – vězni byli vzděláváni, mohli se vyučit řemeslům aj.⁴⁹ Tento rozvoj přerušila druhá světová válka.

V roce 1928 existovalo v Československé republice šest trestnic pro muže a jedna pro ženy.⁵⁰ Vězeňství bylo centrálně řízeno odborem na Ministerstvu spravedlnosti, který úzce spolupracoval s Mezinárodní komisí pro trestní právo a vězeňství.

2.2.5 Období od r. 1939 do r. 1945 (Protektorát Čechy a Morava)

Po rozpadu Československé republiky a vzniku Protektorátu Čechy a Morava zůstal justiční i vězeňský systém zachován. Nové vyhlášky však byly schvalovány říšským protektorem. Stejně tak byl na ministerstvo spravedlnosti dosazen pověřenec Úřadu říšského protektora, který sledoval a koordinoval činnost ministerstva s německými úřady. Většina věznic a trestnic byla využívána pro potřeby německé justice a tajné státní policie – gestapa. Během války se všeobecná správa i řízení věznic několikrát změnily, nakonec se však v roce 1945 vrátily do působnosti Ministerstva spravedlnosti.

2.2.6 Období od r. 1945 do r. 1965

V roce 1945 vydal prezident republiky dekret č. 126, podle kterého byly zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly ve všech věznicích krajských soudů a v trestních ústavech Plzeň, Valdice, Mikulov, Mírov a Řepy. Zde byli zařazováni především Němci s trestem

⁴⁸ Tamtéž, s. 17.

⁴⁹ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 16.

⁵⁰ Mužské trestnice: dvě pro prvotrestané v Plzni a Leopoldově, dvě pro nepolepšitelné trestance v Kartouzích a Ilavě, jedna trestnice pro choré a invalidní trestance v Mírově a trestní ústav pro mladistvé do 20 let s trestem nad 6 měsíců v Mikulově. Ženská trestnice s oddělením pro mladistvé se nacházela v Řepích u Prahy. In: KÝR, A. *Vězeňská služba České republiky* [online].

odnětí svobody nad 5 let. Účelem těchto oddílů bylo odstraňování válečných škod. Roku 1948 vznikla nová kategorie tzv. protistátních vězňů odsouzených státním soudem na základě zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Podle vězeňského řádu z roku 1951 byli tito vězni omezováni více než kriminální vězni.

V letech 1953 – 1965 bylo československé vězeňství velmi ovlivněno Sovětským svazem. Mezi lety 1953 – 1955 vrcholil tzv. třídní výkon trestu, který uplatňoval nejtvrďší podmínky u politických „protistátních“ vězňů. V roce 1954 převzalo vězeňství Ministerstvo vnitra. Téhož roku byl (podle vzoru Sovětského svazu) vydán Řád nápravných zařízení, který stanovil jejich novou strukturu. Tato zařízení byla rozdělena do šesti typů podle stupně střežení. Do nich byli vězni rozdělováni podle povahy a závažnosti trestného činu. V roce 1955 byl vydán Řád pro nápravně pracovní tábory, který (opět podle sovětského vzoru) rozlišoval 4 typy táborů k využití vězeňské práce. Do roku 1961 obsahoval Řád pro výkon trestu odnětí svobody v nápravných zařízeních kategorii třídních nepřátel, kteří vykonávali trest v nejpřísnějších podmínkách a dělali nejnáročnější a málo placené práce. V roce 1961 byl vydán trestní zákon č. 140/1961 Sb., který platil až do roku 2009.

2.2.7 Období od r. 1965 do r. 1989

V šedesátých letech již československý vězeňský systém nevyhovoval mezinárodním požadavkům, a proto byla nutná reforma vězeňství. Byl vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, podle kterého byli odsouzení rozdělováni do tří nápravně výchovných skupin, kterým odpovídaly tři typy nápravně výchovných ústavů. V prvním ústavu byli prvotrestaní za trestné činy nejméně společensky nebezpečné, v druhém prvotrestaní za závažnější trestné činy a ti, kteří v posledních deseti letech spáchali úmyslný trestný čin a ve třetím byli pachatelé společensky nejzávažnějších trestných činů včetně trestných činů proti republice a zvláště nebezpeční recidivisté. Tento nový zákon dále zavedl zostřenou izolaci a nově stanovil kvalifikační požadavky na vězeňský personál. „Za základní a rozhodující část **„převýchovného procesu“** však byla stejně jako v předcházejícím období považována práce. **Hlavním problémem vězeňství a příčinou jeho stagnace zůstala politizace.**“⁵¹

V roce 1968 bylo vězeňství opět převedeno z působnosti Ministerstva vnitra do kompetence národních ministerstev spravedlnosti (českého a slovenského). V Praze se začal

⁵¹ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 17.

rozvíjet Výzkumný ústav penologický, který se zabýval studiem osobnosti vězněného pachatele a možnostmi jeho nápravy. Kvůli normalizačním opatřením v osmdesátých letech byl však Výzkumný ústav penologický zrušen.

2.2.8 Období od r. 1989 po současnost

V roce 1989 proběhla v Československu sametová revoluce, která přinesla mnoho změn v trestním právu. V rámci odstraňování důsledků normalizace ze 70. a 80. let byla udělena amnestie za trestné činy proti republice a některé další. Byly vytvořeny komise České národní rady, které v nápravně výchovných ústavech prošetřovaly stížnosti vězňů související s ústavním režimem.

1. 1. 1990 následovala další velmi široká amnestie, při které bylo propuštěno zhruba 16 000 osob. Dále došlo ke zrušení trestu smrti, který byl ve značné míře zneužíván v předešlém režimu a který byl nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí. Na základě nové koncepce českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel a humanistických tradic byl vydán zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci, který zcela reformoval organizaci, řízení a výkon českého vězeňství.

Po vzniku samostatné České republiky 1. 1. 1993 byla zřízena Vězeňská služba ČR, která začala vykonávat správu a dohled nad věznicemi. V souladu s požadavky na dodržování základních lidských práv a občanských svobod byl vydán zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a dále zákon č. 294/1994 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Podle něj došlo k zavedení čtyř základních typů věznic, a to s dohledem, dozorem, ostrahou a se zvýšenou ostrahou.

V roce 1995 byl zaveden trest obecně prospěšných prací a bylo umožněno přerazování odsouzených do jiného typu věznice během výkonu trestu. Roku 1997 došlo k zavedení podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněného odsouzení s dohledem. Významným mezníkem ve vývoji českého trestního práva bylo přijetí zákona č. 265/2001 Sb., který je nazýván velkou novelou trestního řádu. Přinesl změny českého trestního řízení související s myšlenkou alternativního trestání. Dále upravoval trest obecně prospěšných prací, výjimečný trest nebo vyhoštění.⁵² V roce 2010 vstoupil v účinnost trestní zákoník č. 40/2009 Sb., jenž nahradil již dosti zastaralý trestní zákon č. 140/1961 Sb.

⁵² KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 37-39.

3 Výkon trestu odnětí svobody

Již na začátku této diplomové práce jsem se věnoval definici výkonu trestu odnětí svobody a dalším základním pojmům. Nyní se zabývám samotným výkonem trestu podrobněji. Zaměřil jsem se především na to, jaké nejdůležitější funkce by měl takový trest plnit a za jakým účelem je v naší společnosti uplatňován. V dalších částech této kapitoly se soustředím na právní úpravu trestu a trestání, na Vězeňskou službu České republiky a také na profilaci vězeňských zařízení.

3.1 *Funkce a účel trestu*

V průběhu historického vývoje naší společnosti se pohled na funkci a účel trestání postupně vyvíjí. Během praxe se také názory a pohledy na tuto věc mění, v určitých etapách lidského vývoje se shlukují a v jistých dokonce prolínají. Důkazem toho je i určitá rozdílnost trestněprávní nebo penologické literatury.

3.1.1 Teorie účelu trestu

Odborná literatura nejčastěji uvádí rozdělení nejznámějších teorií o účelech trestu a trestání, z hlediska jejich podstaty a historického vývoje, na dvě základní skupiny. Těmi jsou **teorie absolutní** a **relativní**. Z nich vycházejí ještě třetí teorie - **smíšené**, které kombinují poznatky předešlých dvou.⁵³

Absolutní teorie se definují latinskou formulí: *punir, quia est* (trestá se, protože bylo spácháno zlo). Účel trestu spočívá pouze v samotné odplatě za spáchaný trestný čin. Trest je tedy odůvodněn sám sebou a nenese žádné jiné cíle, než je potrestání pachatele.

Naopak **relativní teorie** jsou vyjádřené formulí: *punir, ne peccetur* (trestá se, aby nebylo páčáno zlo). Tyto teorie obsahují celou řadu záměrů (např. odstrašení pachatele od páčání další trestné činnosti nebo jeho resocializace). Nejde tak jen o pouhou odplatu potrestáním. Účelem trestu je především ochrana jedince nebo společnosti a trest je pouhým prostředkem k dosažení cílů, ne cíl samotný.

⁵³ Informace k teoriím účelu trestu In: KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. s. 397-399.

Teorie smíšené se snaží propojit odplatné a účelové myšlenky trestu. Trest má trestným činům předcházet, působit prevencí na pachatele trestného činu a zároveň být jakousi odplatou. Na této teorii je vybudován i náš trestní zákoník.

3.1.2 Přehled funkcí trestu

Účelům trestu následně odpovídají i jejich funkce, jejichž prostřednictvím by měl daný trest dosahovat svého původního plánovaného cíle. Funkce trestání se tak dá rozdělit do několika kategorií (někdy uváděno také teorií), podle kterých na ně bylo nebo je nahlíženo.⁵⁴

K jedněm z nejstarších funkcí trestu patří tzv. **retributivní** neboli **odplatná funkce**. Podle ní má být trest vnímán jako důsledek protiprávního jednání jedince. Trest je pro pachatele především určitou újmou, která je dána jeho výší nebo druhem trestu. Tato teorie se během své historie odrazila i v názorech dvou významných filosofů I. Kanta a G. W. F. Hegela. V posledních desetiletích zažívá retributivní teorie určité obrození. Za to mohou především pochybnosti nad výsledky nejrůznějších rehabilitačních a resocializačních metod, které se používají při zacházení s pachateli trestných činů. Nárůst kriminality podlamuje důvěru společnosti v možnou nápravu pachatelů, a proto má být trest pro pachatele především odplatou a jakousi sociální mstou. Pachatelům se ovšem nesmějí mstít samotné oběti trestného činu, ale nástrojem msty by měl být stát.

Druhou funkcí je tzv. **odstrašující funkce**. Ta spatřuje význam trestu v tom, že odrazuje pachatele od dalšího kriminálního chování a stejný efekt má i na ostatní potenciální pachatele. Uložený trest tak může sám o sobě vést k odrazení od dalšího kriminálního chování, aniž by se vůči pachateli musely uplatňovat jakékoliv další převýchovné prostředky. Tento proces je však velmi individuální, protože každý jedinec vnímá a pociťuje trest jiným způsobem. Při ukládání trestu je tedy důležité klást větší pozornost na samotného pachatele než na škodlivost spáchaného trestného činu. Hlavním cílem je dosažení stavu, kdy se zločin prostě nevyplácí a současně musí být spojen s odejmutím všech výhod, které mohly pachateli z trestné činnosti vyplýnout.

Další funkcí, kterou uvádí odborná literatura, je tzv. **rehabilitační** neboli **nápravná teorie**. Cíl trestání tkví v tom, aby pachateli bylo poskytnuto v rámci výkonu trestu takové odborné zacházení, které potlačí nebo úplně odstraní příčinu páčání trestné činnosti.

⁵⁴ Informace k následujícím teoriím In: KUČTA, J.; VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2005, 544 s. ISBN 8071798134. s. 188 – 192; KARABEC, Z. Účel trestání. In: *Kriminalistika*. Praha: Ministerstvo vnitra odbor prevence kriminality, 2000, roč. XXXIII, č. 2.

Rehabilitační teorie je zaměřena na osobu pachatele a přihlíží k původu nežádoucího chování. Sleduje důležité faktory v životě pachatele např. nedostatky ve výchově, nežádoucí vliv rodinného prostředí, biologické a psychologické předpoklady atd. Rehabilitační postupy při zacházení s pachateli vyžadují vysokou odbornou úroveň personálu. Jejich realizace je finančně nákladná a vyžaduje účast velké řady expertů (psychologa, pedagoga, sociálního pracovníka aj.). Tato teorie dosáhla svého největšího rozmachu v 60. letech 20. století v USA a v následujícím desetiletí její rozmach vrcholil v Evropě, především ve skandinávských zemích.

Eliminační neboli také **vylučovací** funkce spatřuje účel trestu v izolaci pachatele od ostatní společnosti. Tato izolace má být současně největší újmou pro pachatele i nejlepší ochranou pro celou společnost. Hlavní prostředek izolace je trest odnětí svobody. Krajním prostředkem pro eliminaci pachatele je doživotní trest odnětí svobody. Umístění nebezpečných pachatelů do přísně střežených věznic je tak určitě nejspolehlivějším nástrojem, jak chránit ostatní občany, ale zároveň je nevýhodou velmi nákladné udržování vězeňského systému. Z tohoto důvodu jsou v dnešní době uplatňovány i alternativní tresty. To se ale týká pouze pachatelů „lehčích“ trestných činů.

Restituční neboli **kompenzační** funkce trestu klade velký význam především na odstranění následků trestného jednání. To znamená, že velice podstatná je náhrada škody, kterou utrpěla oběť trestného činu. Trest podle této teorie má především směřovat k tomu, aby byla obnovena rovnováha v sociálních vztazích a aby byly uspokojeny nároky poškozených osob.

Popsané funkce trestu se v praxi obvykle neobjevují samostatně, ale navzájem se prolínají a výsledkem bývá trestní politika daného státu v určité době. Z tohoto důvodu se v odborné literatuře často setkáváme s pojmem tzv. smíšených teorií.

3.2 Právní úprava trestu a trestání v České republice

Ústava ČR, konkrétně její čl. 2 odst. 4, stanovuje: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Samotné trestní právo je ukotveno v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Normy trestního řízení, zejména pak postup a činnost orgánů činných v trestním řízení při zjišťování trestných činů, jejich

pachatelů a potrestání těchto pachatelů, vymezuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody je dána zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody. Výkon vazby se pak řídí zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. Činnost jednotlivých věznic se řídí nařízeními generálního ředitele a pokyny ředitelů odborů generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. Vše musí být v souladu se zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži. Tato nařízení a pokyny jsou zapracovány do Vnitřních řádů jednotlivých věznic, které vydává ředitel konkrétní věznice.

Zacházení s vězni v ČR je samozřejmě prováděno v souladu s Listinou základních práv a svobod. Dále se řídí doporučeními Rady Evropy, konkrétně pak Evropskými vězeňskými pravidly a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. (Úmluva např. v článku 3 říká: „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“).

3.3 Vězeňská služba

Výkon trestu a výkon vazby u nás zajišťuje Vězeňská služba České republiky⁵⁵ (dále jen VS ČR). Jejím zřizovatelem je stát, konkrétně Ministerstvo spravedlnosti, které je hlavním státním orgánem pro řízení vězeňství.

VS ČR se dělí do několika organizačních jednotek. Jak už bylo řečeno, v čele celého systému stojí ministr spravedlnosti. Ten vše řídí prostřednictvím generálního ředitele, resp. celého generálního ředitelství, kterému jsou dále odpovědni jak ředitelé jednotlivých věznic, tak i ředitelé dalších účelových zařízení⁵⁶.

VS ČR se člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. Hlavním úkolem vězeňské stráže je střežit, předvádět a eskortovat osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále má na starosti správu veškerých věznic, kde zajišťuje pořádek a jejich bezproblémový chod. Justiční stráž naopak zajišťuje pořádek a bezpečnost nejen v budovách soudů a státních zastupitelství, ale i v jiných místech činnosti soudů a ministerstva. V rozsahu

⁵⁵ Informace k vězeňské službě in: ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 35-36.

⁵⁶ Bližší charakteristika jednotlivých vězeňských zařízení viz kapitola 3.4.

stanoveném zákonem zajišťuje bezpečnou práci soudů a státních zastupitelství. Správní služba vykonává organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost, která s vězeňstvím souvisí.

3.4 Profilace vězeňských zařízení

Věznice v České republice dělíme do dvou základních kategorií. V první řadě se jedná o tzv. vazební věznice⁵⁷, do kterých jsou umístovány osoby ještě před pravomocným rozhodnutím soudu. Ve druhé řadě jsou to pak věznice určené pro samotný výkon trestu, do kterých putují již odsouzení vězni. Mezi vězeňská zařízení patří ale i další účelová zařízení, které je nutné zmínit.

3.4.1 Vazební věznice

Vazební věznice jsou typem zařízení, do kterých jsou umístováni ti obvinění, u nichž hrozí, že:⁵⁸

- uprchnou nebo se budou ukrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnuli, a to zejména v případech, kdy nelze totožnost dotyčného hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest;
- budou působit na dosud nevyslechnuté svědky či spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání;
- budou opakovat trestnou činnost, pro niž jsou stíháni, dokonají trestný čin, o který se pokusili, nebo vykonají trestný čin, jež připravovali či jím hrozili.

Vzít do vazby lze pouze osobu, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání. Rozhodnutí o vazbě musí být odůvodněno také skutkovými okolnostmi. Do výkonu vazby lze přijmout

⁵⁷ Vazební věznice fungují buď jako samostatná jednotka nebo jsou součástí některé věznice určené pro výkon trestu odnětí svobody. V takovém případě je pak ve věznici pro výkon trestu vytvořeno speciální oddělení pro výkon vazby.

⁵⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. §67.

obviněného výhradně na písemný příkaz soudu, který je vydaný na základě rozhodnutí o vzetí do vazby.⁵⁹ Po vynesení konečného rozsudku se doba strávená ve vazbě odečte od celkového uloženého trestu a dotyčný pak odpyká zbytek trestu v „klasické“ věznici určené pro výkon trestu. Hlavním úkolem vazební věznice je tedy zadržet obviněného do té doby, než je nad ním vynesena pravomocný rozsudek. Je to především z těch důvodů, které zmiňuji výše.

3.4.2 Věznice pro výkon trestu odnětí svobody

Tato zařízení se podle vnějšího střežení, vnitřního uspořádání a zajištění bezpečnosti dělí do 4 základních typů, kterými jsou věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a zvýšenou ostrahou.⁶⁰ Toto rozdělení je stanoveno v §8 odst. 1. zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Zákon také pamatuje na zvláštní skupiny odsouzených, jako jsou mladiství, cizinci, ženy, doživotně odsouzení či pracovně nezařaditelní jedinci.⁶¹

- **Věznice s dohledem neboli věznice typu A** jsou zařízení, do nichž jsou umístováni odsouzení, kterým byl uložen trest za trestný čin způsobený z nedbalosti a kteří doposud nebyli ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin. Vězni se po areálu věznice pohybují bez omezení a bez doprovodu VS. Pracoviště mají většinou mimo areál vězení, dokonce se ve volném čase mohou pohybovat i mimo tento areál. Návštěvy se konají zpravidla bez dozoru VS. Ředitel může jednou za dva týdny povolit vězni opuštění věznice až na 24 hodin.
- **Věznice s dozorem neboli věznice typu B** jsou zařízení, do kterých umísťuje soud odsouzené za trestný čin z nedbalosti a kteří už byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Dále jsou zde pachatelé, kterým byl udělen trest za úmyslný trestný čin, jehož délka nepřesáhne dva roky a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin. Odsouzení se po prostorách věznice pohybují organizovaně pod dohledem VS. Někteří mají povolen pohyb bez dozoru, a to hlavně při pracovních činnostech. Vězni také mohou navštěvovat kulturní či sportovní akce mimo areál věznice, ale vždy s doprovodem VS. Návštěvy se

⁵⁹ Tamtéž, §68 odst. 1.

⁶⁰ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 37. Bližší informace k jednotlivým typům věznic pro výkon trestu odnětí svobody In: Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. § 52.

⁶¹ O tomto tématu více In: PLCH, J. *Specifika výkonu trestu odnětí svobody matek s dětmi*. s. 34-36.

konají zpravidla bez dozoru VS. Ředitel může jednou za měsíc povolit vězni opuštění věznice až na 24 hodin.

- **Věznice s ostrahou neboli věznice typu C.** Do těchto typů zařízení se umísťují odsouzení, kteří jsou trestáni za úmyslný trestný čin a zároveň nebyly dodrženy podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo zvýšenou ostrahou. Pro tyto věznice platí, že se odsouzení ve věznici pohybují pod dozorem pracovníků vězeňské stráže a výjimečně mají při práci povolený volný pohyb v prostoru věznice. Pracují ve věznici nebo na střežených pracovištích. Jen zcela výjimečně může být odsouzeným povoleno, aby se při plnění pracovních úkolů pohybovali mimo areál věznice. Hlavní dveře ubytovny jsou zamykány. Návštěvy se konají za dozoru VS. Ředitel může jednou za dva měsíce povolit vězni opuštění věznice až na 24 hodin.
- **Věznice se zvýšenou ostrahou neboli věznice typu D** jsou zařízení, do nichž jsou soudem umísťováni odsouzení s trestem odnětí svobody na doživotí, s trestem odnětí svobody jako těžkým recidivistům, s minimálně osmiletým trestem za závažný trestný čin nebo s trestem za úmyslný trestný čin. Dále jsou zde odsouzení, kteří v posledních pěti letech uprchli z výkonu trestu nebo vazby. Odsouzení se pohybují ve věznici pod dozorem. Zpravidla jsou zamykáni v celách. Pracují pouze na pracovištích ve věznici nebo v celách. Volný pohyb po věznici nemají ani při práci. Při organizovaných akcích mohou být v kulturních a společenských místnostech společně s jinými odsouzenými.

3.4.3 Další účelová zařízení

Mezi tato zřízení⁶² patří Ústav pro výkon zabezpečovací detence, Institut vzdělávání VS ČR, Střední odborné učiliště a zotavovny VS ČR. Ústav pro výkon zabezpečovací detence je určen pro osoby, které jsou shledány „nevyléčitelnými“ či pachatelům, kteří mají za sebou útěk např. z psychiatrické léčebny nebo by mohli být z jakéhokoliv důvodu

⁶² Informace k dalším účelovým vězeňským zařízením In: SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 21-22; *Vězeňská služba České republiky*. [online]. [cit. 2013-02-11]. Organizační jednotky. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/oj/>.

nebezpeční svému okolí. Umístění v tomto zařízení má vždy souvislost s určitou psychickou nebo sexuologickou nemocí. V České republice existují dva zabezpečovací detenční ústavy, jeden z nich je součástí bohunické vazební věznice v Brně, druhý je součástí věznice v Opavě. Jejich kapacitu se však nedaří dlouhodobě naplno využít, a proto zůstávají z velké části prázdné. Institut vzdělávání VS ČR, který sídlí ve Stráži pod Ralskem, je resortním vzdělávacím zařízením, jenž má za úkol dostatečně proškolit zaměstnance VS ČR, aby byli co nejlépe připraveni na výkon služby. Střední odborné učiliště sídlí v Praze a disponuje několika odloučenými pracovišti tzv. školskými vzdělávacími středisky, které jsou součástí několika jednotlivých věznic.⁶³ Ty se zabývají vzděláváním obviněných a odsouzených v nejrůznějších oborech. Zotavovny VS ČR pak slouží zaměstnancům a jejich rodinným příslušníkům k preventivní rekreaci nebo rehabilitaci.

⁶³ Konkrétně jimi jsou Věznice Opava, Věznice Pardubice, Věznice Plzeň, Věznice Rýnovice, Věznice Světlá nad Sázavou, Věznice Valdice a Věznice Všehrady. In: BIEDERMANOVÁ, E; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 99 s. ISBN 978-80-7338-115-8. s. 21.

4 Aspekty výkonu trestu odnětí svobody

Problematikou výkonu trestu, konkrétně zvláštními skupinami odsouzených, dále pak také jejich právy a povinnostmi, která je pro pochopení následujících souvislostí podstatná, jsem se věnoval již ve své bakalářské práci.⁶⁴ V této kapitole bych se proto raději zaměřil na konkrétní procesy, kterými odsouzení během svého pobytu ve vězení procházejí a také na negativní jevy, které si s sebou trest odnětí svobody nese. Jak uvádí Vágnerová: „Trest odnětí svobody přináší odlišné zkušenosti, a proto se mění prožívání, uvažování i chování trestaných. Vězeňské prostředí má svá vlastní pravidla, více či méně odlišná od obecně platných norem. Ve vězení jsou **užitečné jiné vzorce chování**. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají – nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankciované.“⁶⁵ Laicky řečeno, život ve vězení je dosti odlišný od běžného života venku. Vágnerová dále říká: „Adaptace na prostředí věznice ovlivňuje hodnoty, normy i standardy chování, a to se nakonec stává překážkou návratu trestaného do společnosti. Čím déle trvá výkon trestu, tím je pravděpodobnější budoucí selhání ve většině sociálně důležitých oblastech (...)“.⁶⁶

4.1 *Proces prizonizace*

Adaptace⁶⁷ na podmínky vězení a na život v tomto prostředí se nazývá proces **prizonizace**. Jak o tomto procesu uvádí Černíková: „ (...) velmi snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti.“⁶⁸ Adaptace na výkon trestu je současně výraznou zátěžovou situací na osobu odsouzeného. O jak velikou zátěž se jedná a do jaké

⁶⁴ V mé bakalářské práci je sice na tuto problematiku nahlíženo pouze v souvislostech odsouzených žen. Je ale nutné dodat, že zvláštní skupiny odsouzených žen, stejně tak jejich práva a povinnosti, se od skupiny odsouzených mužů nijak rapidně neliší. Jediným specifikem je pouze zvláštní oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek s dětmi, které je současně hlavním tématem mé bakalářské práce. Více In: PLCH, J. *Specifika výkonu trestu odnětí svobody matek s dětmi*. s. 28-42.

⁶⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 820 s. ISBN 80-7178-802-3. s. 818-819.

⁶⁶ Tamtéž. s. 819.

⁶⁷ Jak již bylo naznačeno, adaptace v tomto smyslu znamená především přijetí subkulturních norem a pravidel, současně také osvojení vzorců chování výhodnějších pro „přežití“. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 119.

⁶⁸ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 119.

míry je dotyčný schopen se adaptovat na takové prostředí, ovlivňuje několik následujících faktorů:⁶⁹

- osobnost odsouzeného, konkrétně jeho adaptační schopnosti, ochota změny jeho životního stylu a v neposlední řadě také připravenost ke zvládnání náročných životních situací;
- podmínky výkonu trestu, především typ věznice a poměry oddělení, do kterého je odsouzený zařazen;
- novost požadavků a podmínek, což např. znamená, je-li pro něj daná situace úplně nová, nastupuje-li přímo do výkonu trestu bez předchozího umístění ve vazbě atd.

Proces prizonizace se dělí do dvou složek. První složkou je tzv. **institucionalizace**⁷⁰. Pod tímto pojmem se skrývá především výsledek již zmiňované adaptace na vysoce a striktně organizovaný život ve vězení. Vězeň se chová poslušně až povrchně, u části odsouzených se vytváří tzv. syndrom „dobrého vězně“. Takový vězeň přizpůsobuje své chování požadavkům vězeňského personálu, aby co nejlépe zvládl život v tomto prostředí. Opakem je tzv. „problémový vězeň“, který se odmítá podřítit veškerým nátlakům přísných vězeňských pravidel. Tyto problémy mají většinou prvotrestaní vězni, kteří nejsou ještě na výkon trestu „zvyklí“.

Druhou složkou je tzv. **ideologizace**⁷¹. Pod tímto pojmem si představujeme proces, při kterém se odsouzený přizpůsobuje vězeňským normám, hodnotám, názorům a postojům. Jak ale uvádí Vágnerová: „Mnohdy nejde jen o formální přizpůsobení, ale o přijetí jiného hodnotového systému, o ztotožnění s touto minoritní skupinou.“⁷² Můžeme tedy mluvit o jakémsi adaptování se na vězeňskou subkulturu, která má ale bohužel desocializační⁷³ ráz. Ze začátku vězeň tyto hodnoty pouze neochotně uznává, postupem času se s nimi ztotožňuje a bere je za svá. Odborná literatura uvádí jako typický příklad přejímání vězeňského argotu. Na rozdíl od institucionalizace dochází k ideologizaci u menšího počtu vězňů. Tuto skutečnost

⁶⁹ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 109.

⁷⁰ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 119-120.

⁷¹ Tamtéž. s. 120-121.

⁷² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 821.

⁷³ Myšleno jako negativní vztah ke kultuře běžného sociálního života (mimo vězení).

současně ovlivňuje několik faktorů, jako je délka trestu, pracovní zařazení, profílace věznic atd. Určitá skupina vězňů se pak s takovým jednáním neztotožní vůbec, pouze se takto účelně chová, aby zapadla mezi ostatní a předešla tak možným problémům.

4.2 *Proces resocializace*

Podle odborné literatury je pojem **resocializace** v souvislosti s vězeňskou praxí nejčastěji chápán jako: „ (...) korektivní nebo druhotná socializace jedinců, u nichž proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl úspěšně buď proto, že se v něm vyskytly různé jednotlivé nedostatky a nepříznivé podmínky (v tomto případě hovoříme o socializaci deficitní), nebo proto, že byli „socializováni“ v antisociálním smyslu, tj. zapojeni do systému hodnot a norem rozporných s morálními hodnotami a zákonnými normami (socializace deviantní).“⁷⁴ Při tomto procesu je velice důležité klást dostatečný ohled na individuální potřeby, možnosti a schopnosti odsouzeného. Tak tomu ale vždy nebylo, především před rokem 1989, kdy byl proces resocializace prováděn nátlakově bez ohledu na subjektivní osobnost vězněného.⁷⁵ V současné době je často místo pojmu resocializace, a to především v platné právní úpravě výkonu trestu, používán pojem zacházení⁷⁶. Je ale nutné podotknout, že oba výrazy jsou jak správné, tak významově totožné. Jelikož se i v odborné literatuře s pojmem resocializace setkávám poměrně často, budu i já tento pojem v dalším textu běžně používat.

Co se týče samotného resocializačního procesu, musí být volen vhodně k individualitě vězně a musí směřovat k několika podstatným cílům⁷⁷:

- Formou dalšího vzdělávání utvářet potřebné návyky uplatnitelné v běžných společenských podmínkách, což zahrnuje např. profesní přípravu nebo zdokonalování nejrůznějších dovedností. Vše by mělo vést ke zlepšení či změně životního stylu jedince po propuštění.

⁷⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 144.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tento proces je ve vězeňských zařízeních realizován formou tzv. programů zacházení. Více o těchto programech v podkapitole 4.3.

⁷⁷ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 105.

- Formou modelového sociálního učení a v rámci skupinové práce s vězni si osvojovat vhodné sociální chování pro readaptaci na život mimo vězení a na udržení sociálních vazeb.
- Poskytnout pomoc formou odborného poradenství, která se zaměřuje na řešení osobních problémů.

Realizace procesu zacházení s vězni je pak ve vězeňském systému prováděna dvěma způsoby:⁷⁸

- **Obecné metody** zacházení s vězni – vztahují se na stejné zacházení se všemi odsouzenými a zajišťují bezpečnost, pořádek, kázeň, hygienu, práva a povinnosti vězňů.
- **Speciální metody** zacházení s vězni - pedagogické, sociální, psychologické a psychiatrické metody, které se zaměřují jednak na individuální, tak i na skupinové formy práce s odsouzenými.

Základní zásady pro zacházení s odsouzenými, které přispívají k větší účinnosti a ke snížení nežádoucích důsledků trestu, formulovala ve svém Doporučení Rec (2003) 23 také Rada Evropy.⁷⁹ Těmito zásadami jsou:

- **Zásada individualizace**, která požaduje zohledňovat různost vězeňské populace.
- **Zásada normalnosti**, která vyžaduje, aby se život ve vězení co nejvíce blížil reálnému životu.
- **Zásada odpovědnosti**, která požaduje, aby organizace života ve vězení obsahovala co nejvíce příležitostí rozhodovat se sám za sebe a nést za svá rozhodnutí odpovědnost.
- **Zásada bezpečnosti**, která vyjadřuje požadavek, aby u odsouzených bylo posuzováno individuální riziko ohrožení bezpečnosti (např. útěk) a také riziko

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 145.

ohrožení bezpečnosti ve věznicích (např. sebepoškození, ohrožení ostatních vězňů nebo personálu).

- **Zásada postupu**, ve které jde především o individuální plánování výkonu trestu (např. cíle, postupy atd.).
- **Zásada reintegrace**, která požaduje, aby nejen úsilí obsažené v programech zacházení vedlo k sociální reintegraci odsouzeného.
- **Zásada neoddělování**, která požaduje, aby odsouzení na doživotí nebyli striktně odděleni od ostatních vězňů.

4.3 Programy zacházení

Samotný obsah zacházení s vězněm je vyjádřen v tzv. programech zacházení, které jsou v České republice celostátně formálně sjednocené. Jak říká § 40 odst. 2 zákona o výkonu trestu: „K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program se nezpracovává v případech, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce.“ Program zacházení obsahuje pracovní, vzdělávací, speciální výchovné a zájmové aktivity a je realizován s rozdílným přístupem ke každému odsouzenému. Protože jak je uvedeno v § 41 odst. 1 zákona o výkonu trestu: „Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti.“ V témže § odst. 2 je také uvedeno že: „Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.“ Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.⁸⁰ Jestliže si ale odsouzený žádnou z možných variant nezvolí, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem, který tvoří pracovní aktivity odpovídající jeho zdravotnímu stavu.⁸¹

⁸⁰ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. § 41 odst. 3.

⁸¹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. § 37.

4.3.1 Pracovní aktivity

Pracovní aktivity programu zacházení mají několik různých forem. Jedná se buď o „klasické“ zaměstnávání, o práci potřebnou k zajištění každodenního provozu věznice, nebo o pracovní terapii vedenou zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.⁸² Cílem pracovních aktivit je především vytvoření pracovních návyků u těch odsouzených, kteří si je doposud nevytvořili a současně uchování pracovních návyků u odsouzených, kteří před výkonem trestu pracovali. Vše má samozřejmě své opodstatnění, protože smysluplná, dobře řízená a organizovaná práce rozvíjí pracovní návyky a s tím související vlastnosti osobnosti. Práce má i své ekonomické opodstatnění. Odsouzení ze své pracovní odměny hradí např. výživné pro děti, úhradu nákladů výkonu trestu nebo vzniklé dluhy z trestné činnosti.⁸³ Odsouzený může být zařazen do práce pouze rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě doporučení některého z odborných zaměstnanců. Pracovat nemusí pouze několik skupin odsouzených. Těmi jsou osoby starší 65 let; plně invalidní jedinci; ti, jejichž zdravotní stav to trvale neumožňuje; dočasně práce neschopní nebo pokud z povahy překážky vyplývá, že je pracovní povinnost odsouzeného vyloučena. Odmítnutí práce odsouzeným, který byl zařazen do práce, je totiž závažným porušením jeho povinnosti, za něž se zpravidla odsouzenému uloží kázeňský trest.⁸⁴

4.3.2 Vzdělávací aktivity

Jelikož se většina odsouzených po výkonu trestu vrací zpět do společnosti, je v posledních letech kladen stále větší důraz na vzdělávání vězňů v nejrůznějších pracovních oborech.⁸⁵ Jak již bylo v této práci řečeno, vzdělávání zajišťuje především Střední odborného učiliště VS ČR, které má k dispozici několik vzdělávacích středisek v jednotlivých věznicích. Po úspěšném absolvování získá odsouzený celostátně platné vysvědčení nebo výuční list, stejně jako z kterékoliv jiné školy. Z osvědčení o absolvování školy nesmí být patrné, že studium bylo vykonáno v období výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení, kteří studium v

⁸² Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. § 36 odst. 3.

⁸³ BIEDERMANOVÁ, E.; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. s. 16-17.

⁸⁴ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. § 41 odst. 1-3.

⁸⁵ Samozřejmě se to netýká doživotně odsouzených vězňů, kteří se na svobodu nedostanou.

době výkonu trestu nedokončí, mohou tak učinit na svobodě v kompetentní škole.⁸⁶ Existují ale i jiné možnosti vzdělávání při výkonu trestu. Podle řádu výkonu trestu se vzdělávacími aktivitami programu zacházení rozumí jednak již zmíněné vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, ale i vedené či kontrolované vzdělávání zaměstnanci v oddělení výkonu trestu. Další možností je vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.⁸⁷

Zvláštní důraz na vzdělávání, především mladých vězňů a vězňů se speciálními potřebami, klade i Rada Evropy Doporučení Rec (2006) 2 konkrétně pak to, že:⁸⁸

- Výchovu a vzdělávání pokládá za součást vězeňského režimu, přičemž vzdělávání by mělo požívat stejný status jako pracovní činnost. Vězni však nesmí být finančně či jinak znevýhodněni za svou účast na vzdělávacích programech.
- Každý vězeňský ústav musí dát vězňům k dispozici knihovnu, která je dostatečně vybavena širokým spektrem rekreačních i vzdělávacích zdrojů, knih a jiných médií.
- Všude, kde je to možné, je třeba zajišťovat činnost vězeňské knihovny ve spolupráci s veřejnými knihovnami.
- Výchova vězňů by v rámci možností měla být:
 - a) integrována do veřejného výchovně-vzdělávacího systému dané země, aby mohli vězni po propuštění bez potíží pokračovat ve svém vzdělávání a odborném výcviku;
 - b) zajišťována pod záštitou externích výchovně-vzdělávacích institucí.

⁸⁶ BIEDERMANOVÁ, E.; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. s. 19-20.

⁸⁷ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. § 36 odst. 4.

⁸⁸ In: BIEDERMANOVÁ, E.; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. s. 20.

4.3.3 Speciální výchovné aktivity

Speciální výchovné aktivity programu zacházení jsou souborem individuálních a skupinových speciálně pedagogických a psychologických působení na odsouzené, které jsou vedené kompetentními zaměstnanci věznic⁸⁹. Orientují se na:⁹⁰

- sociálně právní poradenství – např. výcvikový program pro nezaměstnané poskytuje návod, jakým způsobem si najít práci;
- terapeutické programy – např. sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová arteterapie;
- trénink zvládnání vlastní agresivity.

Speciální výchovné aktivity⁹¹ se uplatňují především ve specializovaných odděleních pro výkon trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování. Dále také v odděleních, kde vykonávají trest odsouzení s poruchami osobnosti, poruchami chování způsobených užíváním psychotropních látek nebo s mentální retardací. Mohou být ale využívány i na všech ostatních odděleních. Mezi jejich hlavní cíle patří především vytvářet program zacházení, který působí na snižování rizika páchaní trestné činnosti, dále snižovat nebezpečnost a pravděpodobnost recidivy u rizikových pachatelů a zvyšovat tak ochranu společnosti po jejich návratu do občanského života. V současné době existují např. tato specializovaná oddělení: oddělení pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací; oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování; oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek. Některá specializovaná oddělení se také zabývají výkonem ochranné léčby, jsou jimi např. oddělení výkonu trestu ochranné léčby protialkoholní a léčby patologického hráčství; oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického nebo oddělení specializované pro výkon sexuologického ochranného léčení.

⁸⁹ Podrobněji v podkapitolách 1.2.1 - 1.2.4.

⁹⁰ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. § 36 odst. 5.

⁹¹ Informace ke speciálním výchovným aktivitám In: BIEDERMANOVÁ, E.; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. s. 24-25.

Existují samozřejmě i další specializovaná oddělení, jakými jsou oddělení pro výkon trestu trvale pracovní nezařaditelných odsouzených; oddělení pro výkon trestu matek s dětmi; oddělení pro výkon trestu mladistvých odsouzených nebo oddělení pro výkon trestu odsouzených cizinců. Každé z těchto oddělení využívá specifických metod, které jsou neefektivnější při práci s danou skupinou odsouzených.

4.3.4 Zájmové aktivity

Zájmovými aktivitami programu zacházení jsou soubory nejrůznějších forem individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním. Tyto různé činnosti rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.⁹² Mnoho odsouzených trávilo před zatčením svůj volný čas neúčelně nebo pasivně. Smyslem volnočasových programů realizovaných ve vězení je proto:⁹³

- naučit odsouzené trávit volný čas aktivně, smysluplně a po propuštění z výkonu trestu změnit podstatně životní styl;
- vyplnit čas odsouzených aktivní a smysluplnou činností zaměřenou na rozvoj osobnosti, udržet fyzickou a psychickou kondici, vytvořit kulturní návyky a potřeby.

K tomuto tématu se také vyjadřují Evropská vězeňská pravidla, podle kterých má vězeňský režim dbát na to, jak významné je pro tělesné a duševní zdraví správné organizování činností k zabezpečení tělesné otužilosti, dostatečného pohybu a aktivního odpočinku. V rámci sportovní výchovy a výcvikového režimu se má účelně organizovat program tělesné výchovy, sportování a jiných oddechových aktivit. Pro tento účel mají být ve věznicích k dispozici prostory, zařízení a nářadí.⁹⁴

⁹² Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, § 36 odst. 6.

⁹³ BIEDERMANOVÁ, E.; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. s. 27.

⁹⁴ Výbor ministrů Rady Evropy, Evropská vězeňská pravidla, 1973. odst. 83-84.

4.3.5 Oblast utváření vnějších vztahů

Jedná se o vytváření, udržování či posilování vazeb odsouzených s vnějším světem, dále rozvíjení znalostí a dovedností, které jsou potřebné v občanské společnosti. Tato oblast zahrnuje nejrůznější formy návštěv a styk s rodinou a s přáteli. Důležitá je také v nejbližší době před skončením výkonu trestu, ve které jsou odsouzení připravováni na život mimo věznici. Programy zacházení se zaměřují na konkrétní přípravu samostatného života na svobodě, a to především u střednědobě a dlouhodobě odsouzených, kteří byli dlouhou dobu izolováni od běžného života ve společnosti.⁹⁵

4.4 Negativních jevy ve vězení

S výkonem trestu je spojena řada negativních jevů, které jsou součástí každodenního dne pobytu ve vězení. U odsouzených dochází k přerušení všech vztahů se společností, především pak s rodinou a s přáteli. Odsouzený je v kontaktu pouze s dalšími pachateli trestných činů, čímž dochází nejen ke snižování životní úrovně, ale především k velkému tlaku na psychiku a chování jedince. Odsouzení současně vytvářejí uvnitř vězení specifickou sociální skupinu, která je typická přesně vymezeným souborem pravidel chování a dodržováním přísně vymezené hierarchie rolí. V této skupině se lze setkat s různými sociálně patologickými jevy, kterými jsou např. různé formy šikany či agrese, užívání drog atd.⁹⁶

Ve vězeňském prostředí také existuje jakýsi černý trh, kterému se říká „kolchoz“. Skrze tento trh, který zpravidla vede malá skupina 2-4 vlivných jedinců, se vězni dostávají k nejrůznějším těžko sehnatelným věcem. Nejedná se přitom pouze o povolené věci, ale také o věci, které jsou v tomto prostředí přísně zakázané. Odsouzení tak mají možnost opatřit si např. cigarety nebo jídlo, ale i nedovolené věci jako alkohol, drogy, mobilní telefony či jakékoliv útočné předměty.⁹⁷

⁹⁵ BIEDERMANOVÁ, E.; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. s. 28.

⁹⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 822.

⁹⁷ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. s. 125-126.

4.4.1 Agrese

V penitenciárním prostředí se běžně setkáváme s nejrůznějšími formami agresivního jednání. Toto jednání se rozděluje podle objektu agrese:⁹⁸

- **Agrese vězně vůči zaměstnancům** - můžeme ji dále rozdělit na plánovanou a reaktivní. V případě plánované jde nejčastěji o fyzický útok na vězeňský personál při pokusech o útěk. V případě reaktivní agrese se jedná o neplánovaný konflikt nebo spor, při kterém ve většině případů nedojde k fyzickému napadení vězeňského personálu vězněm.
- **Agrese mezi vězni navzájem** - jde o napadení mezi dvěma nebo více vězni, které může mít několik příčin. Nejčastějšími důvody bývají: momentální hádka, dlouhotrvající neshody, dluhy, žárlivost, boj o pozici, šikana a další.
- **Agrese zaměstnance vůči vězňům** - zákonné použití donucovacích prostředků k nastolení pořádku. Jde např. o odvrácení útoku, zabránění ve rvačce atd.
- **Agrese mezi zaměstnanci** - méně častý, avšak možný konflikt mezi jednotlivými zaměstnanci věznice.
- **Šikana** - stejně jako na svobodě, tak i ve vězeních jde o: „ (...) násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“⁹⁹

4.4.2 Návykové látky

Je zcela nepochybné, že návykové látky, především tedy drogy, do našich věznic již pronikly. Stávají se jedním z největších problémů, se kterým se věznice v současné době potýkají. Je proto důležité nebát se o tomto tématu mluvit, ba dokonce se jím zabývat a mapovat její. Především odsouzení, kteří tyto látky užívali nebo s nimi na svobodě

⁹⁸ Tamtéž. s. 127-132.

⁹⁹ Tamtéž. s. 130.

obchodovali, se dostávají do prostředí, ve kterém se návyk na tyto látky vězeňskou subkulturou „favorizuje“. Distribuce a užívání drog ve věznicích představuje několik závažných hrozeb z pohledu:¹⁰⁰

- **Bezpečnostního** – možnost nepředvídatelného agresivního chování.
- **Zdravotnického** – poškozování zdraví včetně přenosu nejrůznějších nemocí.
- **Penologického** – narušování pořádku, negativní vliv na ostatní vězně.
- **Psychologického** – další poškozování osobnosti.
- **Pedagogického** – selhávání výchovného působení na vězně.
- **Reinternačního** – zvýšení trestné činnosti.

VS ČR se snaží s tímto problémem intenzivně bojovat, bohužel se ale stále nedaří přisun drog do věznic úplně zastavit. Drogové podsvětí je pořád o krok napřed a VS ČR tak může pouze reagovat na stále propracovanější „finty“, kterými se drogy do věznic dostávají. Smutnou pravdou je také to, že stále častěji se drogy do věznic dostávají skrze podplacené zaměstnance věznic.

¹⁰⁰ Informace k problematice návykových látek In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limit.* s. 136-140.

5 Výzkum

Jak jsem již zmínil na začátku této diplomové práce, problematika výkonu trestu odnětí svobody patří mezi často diskutovaná a médii propíraná témata současné doby. Na začátku roku navíc tuto debatu rozvířil prezident České republiky Václav Klaus, který k 1. 1. 2013 vyhlásil rozsáhlou amnestii vězňů. Ta se setkala s poměrně silným odporem velké části veřejnosti a podle průzkumů způsobila prudký pokles důvěry v prezidenta.¹⁰¹ Já ale celou situaci vnímám z trochu odlišného hlediska než početná část českého národa. Tím nechci říct, že plně souhlasím s amnestií v té formě, v jaké byla provedena, ale pouze si myslím, že byla věcí nezbytnou a přijít musela.

Proč ale samotnou amnestii zmiňuji? Mnoho lidí vnímá výkon trestu pouze jako odplatu za spáchaný trestný čin a nevidí tak důvod, proč by měli být někteří odsouzení z výkonu trestu předčasně propouštěni.¹⁰² Samozřejmě jsem toho názoru, že každý zločin musí být potrestán. Věc, o které se ale už příliš nemluví, je ta, proč byla vůbec trestná činnost páchána. (např. ano, ukradl auto, protože potřeboval peníze, zavřeme ho tedy na pár let a vše je vyřízeno). Co ale dotyčného vedlo k tomu, že se zločinu dopustil? Měl vůbec na vybranou? Nevznikají příčiny tohoto jednání už dávno před tím? Když už se dotyčný do vězení dostane, má možnost něco změnit? Dostane se mu této příležitosti? Může žít po návratu z výkonu trestu plnohodnotný život? Těmito a dalšími otázkami se budu ve svém výzkumu dále zabývat. Protože jak říká Sochůrek: „Uvěznění člověka je nutné chápat nejen v souvislostech trestního řízení a vymezení pojmu trest ať z hlediska právního, pedagogického, či psychologického, ale především z hlediska dopadů na psychiku člověka a jeho život v nejširších souvislostech.“¹⁰³ Nejprve je však důležité připomenout základní metody, které ve svém výzkumu použiji a vytyčit cíle, ke kterým bych chtěl dojít.

¹⁰¹ WIRNITZER, J. *IDnes* [online]. 5. 2. 2013. [cit. 2013-02-02]. Důvěra v Klause se propadla o desítky procent na historické minimum. Dostupné z WWW: < http://zpravy.idnes.cz/duvera-v-klause-na-minimu-0hm-domaci.aspx?c=A130205_141154_domaci_jw>.

¹⁰² Amnestie měla samozřejmě i širší důsledky, než jen předčasné propouštění vězňů. Některé osoby byly např. díky amnestii „očistěny“ ještě před soudním rozhodnutím a nenastoupí do výkonu trestu vůbec.

¹⁰³ SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. s. 28.

5.1 *Cíl a metody výzkumu*

Nepodmíněný trest odnětí svobody představuje největší zásah do práv jedince a integrity člověka, který náš právní řád umožňuje. Cílem tohoto výzkumu je proto zanalyzovat příběhy několika propuštěných vězňů, a to, jak už bylo řečeno, nejen jejich samotný pobyt ve vězení, ale především také porozumět tomu, co vedlo dotyčné k páchání trestné činnosti, jak celý výkon trestu vnímají a také to, jak se změnil jejich život po odpykaném trestu.

Při zpracování dané problematiky jsem použil kvalitativní výzkum, konkrétně jeden ze základních přístupů, kterým je případová studie neboli kazuistika vybrané sociální skupiny. Tento přístup považuji za nejvhodnější pro plné pochopení souvislostí v této oblasti, protože jak říká odborná literatura: „V případové studii jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti. Případová studie v sociálněvědním výzkumu je podobná mikroskopu: její hodnota závisí na tom, jak dobře je zaostřená. Předpokládá se, že důkladným prozkoumáním jednotlivého případu lépe porozumíme jiným podobným případům.“¹⁰⁴ Navíc se domnívám, že na tuto problematiku je ve většině případů nahlíženo kvantitativně a z tohoto důvodu by můj kvalitativní pohled na věc mohl být přínosný.

Jako metodu získávání dat s jednotlivými respondenty využívám polostrukturovaného hloubkového rozhovoru. Hloubkový rozhovor je dle mého názoru ideální metodou, jak se o životě odsouzeného a aspektu výkonu trestu dozvědět co nejvíce. Jak uvádí Švaříček: „Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používá se pro něj označení hloubkový rozhovor (in-depth interview), jež můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.“¹⁰⁵ Rozhovory jsem vedl v časovém rozmezí říjen 2012 – únor 2013. Všechny rozhovory jsem si nahrával na diktafon a následně z nich čerpal získané informace a vše sepisoval do výsledné podoby.

5.2 *Výzkumný vzorek*

Výběr respondentů byl náhodný už jen z toho důvodu, že setkat se nebo jen dohledat propuštěné vězně je poměrně složité. Spolupráce s věznicemi je také bohužel mizivá. Rozhodl

¹⁰⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN: 80-7367-040-2. s. 104.

¹⁰⁵ ŠVAČÍŘEK, R.; ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0. s. 159.

jsem se proto „rozhodit sítě“ v blízkém okolí a k mé velké radosti se mi podařilo několik vhodných osob kontaktovat. Oslovil jsem celkem osm propuštěných vězňů, z nichž pět mi přislíbilo spolupráci. Jednalo se konkrétně o čtyři muže a jednu ženu. Všichni byli trestáni za lehké trestné činy se sazbou do tří let odnětí svobody. Ostatní, kteří odmítli, argumentovali tím, že už je to minulost, o které se nechťejí s nikým bavit. Tuto skutečnost jsem musel respektovat. Provést rozhovor se mi nakonec podařilo jen se čtyřmi propuštěnými muži, protože jediná žena, se kterou jsem byl v kontaktu a která mi spolupráci přislíbila, přestala na poslední chvíli komunikovat.

5.3 Kazuistika č. 1

První dotazovaný se jmenuje Luboš K. Narodil se v roce 1975 v Pardubicích. Je střední zavalitější postavy, má lehce prořídle, krátké, světlé vlasy, modré oči a chodí často neoholený. Jelikož se známe osobně už několik let a jeho životní příběh už mi byl před výzkumným šetřením zčásti známý, byla pro mne jeho osobní kazuistika ze všech dotazovaných nejsnazší.

Rodinné zázemí a okolí:

Luboš K. vyrůstal se svou matkou a nevlastním otcem. Ve společné domácnosti s nimi žil ještě jeho bratr. Nepřítomnost vlastního otce je v jeho životě dosti zásadní. S otčímem sice vycházel a stále také vychází poměrně bez problémů, ale nikdy ho nepovažoval za dostatečnou autoritu. Matka, která měla dotazovaného velice ráda, mu sice byla velkou oporou, ale na kluka, který v době adolescentního věku potřeboval trochu krotit, prostě nestačila. Dalším důležitým faktorem byl několikaletý vztah s přítelkyní, který ale bohužel nevydržel a po několika letech se rozpadl.

Vzdělání, pracovní kariéra:

Luboš K. absolvoval střední odborné učiliště strojírenské v Pardubicích a vyučil se v oboru obráběč kovů - frézař. Během studia neměl žádné prospěchové ani kázeňské problémy. Ihned po škole nastoupil do pardubického závodu Tesla, kde pracoval pouze několik měsíců, než byl povolán na vojnu. Po roce stráveném na vojně se vrátil do rodných

Pardubic. A právě v této době pro něj začíná velice složité období, kdy nemůže najít práci, seznamuje se s nesprávnými lidmi a postupně se dostává do problémů.

Sociálně patologické jevy:

Alkohol před nástupem do výkonu trestu konzumoval poměrně často. Podle jeho slov vysedával s kamarády po hospodách téměř denně. S drogami se setkal již v pubertě, nikdy je však pravidelně neužíval. Závislí lidé z jeho okolí pro něho byli odstrašujícím příkladem a navíc na drogách neviděl nic přínosného. Osobně vyzkoušel pouze marihuanu, a to jen jednou či dvakrát. Další zkušenost s drogami si nese až z výkonu trestu, kde se s nimi obchoduje běžně.

Kriminální kariéra:

Dotazovaný byl dvakrát soudně trestán pro majetkovou trestnou činnost, konkrétně za krádeže nejrůznějšího charakteru. Poprvé byl trestán v roce 1997. Jelikož se ale jednalo o jeho první provinění, šlo pouze o podmíněný dvouletý trest. Již v této době se však seznámil s vězeňským prostředím, neboť před soudem strávil tři měsíce ve vazební věznici v Hradci Králové¹⁰⁶. Po návratu domů nemohl najít práci, protože měl záznam v rejstříku trestů, a tak se vrátil k páčání trestné činnosti. Uplynulo několik měsíců a bylo po něm vyhlášeno celostátní pátrání. Před zatčením se asi rok ukrýval v různých koutech České republiky. Nakonec byl stejně dopaden a putoval opět do vazební věznice v Hradci Králové, v níž tentokrát strávil celý rok. Po vynesení rozsudku byl přemístěn do věznice v Pardubicích, kde si měl odpykat zbytek dvouletého trestu. Ten mu byl za vzorné chování o několik měsíců zkrácen a Luboš K. se na podzim roku 2001 vrátil domů. S výkonem trestu byl vcelku smířen a trest přijal.

¹⁰⁶ Objekt věznice byl vystavěn v roce 1933. V hradecké vazební věznici je část výkonu vazby realizována tzv. pevnou vazbou klasického typu s uzavřenými celami. V roce 2010 byla také věznice rozšířena o oddělení se zmírněným režimem. Součástí Vazební věznice Hradec Králové je současně i areál Samostatného oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dohledem na Pouchově. Při práci s odsouzenými se věznice zaměřuje převážně na zájmovou, vzdělávací a speciální výchovnou činnost. Negativním poznatkem je, že se zde ve výkonu trestu setkávají odsouzení s bohatou kriminální minulostí a odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé např. za nedbalostní trestné činy. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 04. 07. 2012 [cit. 2012-10-11]. Základní informace o věznici Hradec Králové. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/o-nas-1581/zakladni-informace-170/zakladni-informace-o-vazebni-veznici-hradec-kralove>>.

Jako důvod páčání trestné činnosti uvedl rozchod s přítelkyní a těžkou finanční situací. Trestnou činností si zajišťoval finanční prostředky, aby mohl vést lepší život. Také se domníval, že by se k němu přítelkyně mohla vrátit.

Postřehy z vězeňského prostředí:

Jak bylo řečeno, Luboš K. si odpykal většinu trestu již ve vazební věznici v Hradci Králové. Paradoxní mu přišlo, že ačkoli byl ve vazbě vlastně nevinný, daná omezení byla mnohem tvrdší než u odsouzených. Na cele trávil 23 hodin denně a zbylou hodinu pak venku na vycházce mezi holými zdmi. Zábava nebo jakákoliv práce ve vazbě neexistovala.

Už jen z tohoto důvodu byl rád, že proběhl soud a on musel být k odpykání zbytku trestu přemístěn do věznice v Pardubicích¹⁰⁷. Aby mu čas ve vězení co nejrychleji utekl, snažil se ihned zapojit do chodu věznice. Zároveň měl díky tomu možnost získat pro soud takové hodnocení, které by rozhodlo o prominutí zbytku trestu. Navštívil sportovního referenta, který mu nabídl práci na sportovištích (tělocvičně a venkovním hřišti). Volný čas trávil četbou časopisů, koukáním na televizi nebo hrál fotbal.

Podle Luboše K. je na výkonu trestu nejhorší to, že se dostanete do kontaktu s lidmi, se kterými byste se na svobodě normálně nepotkali. Není zde úniku a musíte s nimi každodenně mluvit nebo jen trávit čas. Pokud to dělat nebudete, můžete se dostat do zbytečných problémů. Ve věznicích panuje mezi vězni poměrně tvrdá a přísná hierarchie.

Z pozorování patrné:

Luboš K. se navenek jeví jako přátelský a vyrovnaný člověk. O své kriminální kariéře a zkušenostech z vězení se neostýchal mluvit a s ochotou mi odpověděl na všechny mé otázky. Jeho odpovědi byly velice obsáhlé, protože se nebál zacházet do sebemenších detailů. Z velké části k tomu pravděpodobně přispěl i fakt, že se několik let známe. Ačkoliv působí

¹⁰⁷ Věznice v Pardubicích byla dostavěna v roce 1891. V současné době je věznice zařízena pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů s dozorem a ostrahou. V souladu s uvedenou profilací jsou v rámci věznice zřízeny také oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných a oddělení pro mladistvé odsouzené. Maximální ubytovací kapacita věznice je 858 odsouzených. Zaměstnávání vězňů probíhá především formou prací sloužících k obsluze věznice, dále ve vlastním provozu, ve kterém se šije oblečení pro vězněné osoby v celé České republice nebo zaměstnávání u soukromých firem mimo areál věznice. Vzdělávání odsouzených zajišťuje hlavně školské vzdělávací středisko, kde je možné získat kvalifikaci v nejrůznějších oborech. Mezi nejoblíbenější zájmové a speciálněvýchovné aktivity patří různé sportovní kroužky a terapeutické skupiny. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 21. 09. 2010 [cit. 2012-10-11]. Charakteristika věznice. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/o-nas-1611/zakladni-informace-275/charakteristika-veznice/>>.

klidným dojmem, zdání může někdy klamat. Luboš K. se dokáže i pěkně rozčítit, k čemuž mu leckdy stačí velice málo. Pro vulgární výrazy pak nechodí daleko.

Zhodnocení:

Myslím si, že největší podíl na kriminální chování dotazovaného č. 1 mělo rodinné prostředí, především pak nepřítomnost otce. Napomohla tomu i souhra nešťastných náhod, kdy ho v těžkém adolescentním období opustila přítelkyně a nemohl najít práci. Všechny tyto faktory dohromady vygradovaly, Luboš K. se nechal zlákat vidinou lehkého zisku a začal krást.

Dnes, s odstupem času, vnímá Luboš K. toto těžké období trochu jinak. Je rád, že byl odsouzen a mohl projít tzv. resocializací, která mu pomohla změnit se. Kdyby se tak nestalo, kradl by pravděpodobně dodnes a jeho život by směřoval špatným směrem. Nejspíše by z něj nebyl úspěšný podnikatel a také by asi nepoznal svojí současnou manželku, se kterou společně vychovávají jejich pětiletou dcerku.

5.4 Kazuistika č. 2

Druhý respondent se jmenuje Pavel A. Narodil se v roce 1974 ve Vysokém Mýtě. Je vysoké sportovní postavy, která mu zaručuje přirozený respekt okolí (alespoň u mě tomu tak bylo). Nejnápadnější jsou jeho dlouhé tmavé vlasy, které nosí svázané do copu a dále výrazná bradka, jejíž délka sahá zhruba do úrovně prsou. Všiml jsem si také, že má nekvalitní tetování na pravé paži. Schůzku s Pavlem mi domluvil jeden známý, který s ním v současné době pracuje.

Rodinné zázemí a okolí:

Pavel A. do svých 17 let vyrůstal v poměrně stabilním rodinném prostředí. Otec pracoval ve firmě na výrobu nábytku a matka byla v částečném invalidním důchodu, sourozence neměl. Peněz neměli nikdy na rozdávání, ale podle Pavlových slov nestrádali a měli se dobře. Když bylo Pavlovi 17, jeho otec od rodiny utekl k jiné ženě a veškerá starost zbyla na matku. I když se od této doby s otcem vídal spíše sporadicky, má s ním do dneška poměrně vřelý vztah. Matka je šest let po smrti.

Vzdělání, pracovní kariéra:

Absolvoval základní školu bez jakýchkoliv obtíží a poté byl přijat na střední odborné učiliště, konkrétně na obor kuchař - číšník. Toto studium po pěti letech s několika zaváháními dokončil. Problémy ve škole souvisely především s odchodem otce od rodiny a následným záškoláctvím, kvůli kterému musel třetí ročník opakovat. Přesto, že školu dokončil, se práci v oboru nevěnoval. Před nástupem do výkonu trestu pracoval především jako pomocný dělník na stavbě, jako skladník a krátkou dobu také jako prodavač v obchodě se stavebním materiálem. Nikdy však neměl stabilnější zaměstnání (myšleno tak, že na jednom místě nepracoval déle než jeden rok).

Sociálně patologické jevy:

Pavel v současné době už více jak tři roky abstínuje, jelikož před nástupem trestu pil poměrně často. Rozhodl se přestat ze zdravotních důvodů. Co se týče drog, příliš zkušeností nemá. Poprvé se s nimi setkal v adolescentním věku u svých kamarádů, zejména s marihuanou a houbičkami. Nikdy ale neměl důvod drogu vyzkoušet, i když mu byla nabízena. Druhou zkušenost s drogami si nese až z výkonu trestu. Ví ale jenom to, že se s drogami ve vězení občas obchoduje, to je ale vše. Nikdy neměl potřebu se o to více zajímat. Během svého života měl také problémy s gamblerstvím, konkrétně s hraním automatů. Trvalo to ale asi jen půl roku. Když zjistil, že již prohrál hodně peněz a hazard mu přináší více problémů než užitku, s hraním přestal. Dodnes nehraje ani nesází v jakékoliv podobě.

Kriminální kariéra:

Pavel A. byl několikrát soudně trestán. Přesně si už ale nepamatuje kolikrát a pouze uvádí, že to bylo za lehčí trestnou činností, jako je výtržnictví, poškozování cizí věci, užívání cizí věci nebo drobné krádeže. Ve výkonu trestu byl ale pouze jednou v roce 2005. Byl odsouzen na jeden a půl roku za krádež kamarádovy motorky. Vyvázl by pravděpodobně s podmíněným trestem, to by ale neměl být v té době již v nepodmíněném trestu za předchozí přečiny. Před nástupem do výkonu trestu byl umístěn na několik týdnů do vazební

věznice v Hradci Králové. Poté byl přerazen do věznice v Odolově¹⁰⁸, kde si měl odpykat svůj trest.

Postřehy z vězeňského prostředí:

Co se týče samotného výkonu trestu, nebyl Pavel A. příliš sdílný. Překvapilo mne to, že o svém dětství a životě před výkonem trestu neměl problém se mnou mluvit. Jak se ale dostalo na samotné vězení, byl Pavel A. spíše stručný a odměřený. Na mé otázky ohledně výkonu trestu odpovídal pouze v jednoduchých větách a nechtěl se příliš rozprávět. Ohledně vazby mi řekl, že to byla ta nejtěžší část trestu, kterou prožil. Nejhorší byl pocit z toho, že přesně nevěděl, co s ním bude a jak dlouhý trest dostane. Bylo mu totiž jasné, že s další podmínkou již asi neodejde. Po stanovení výše trestu byl pak přemístěn do věznice v Odolově. Tam již byla pro něj celá situace o něco lepší. Především už byl seznámen s výší trestu a také věděl, že když se bude dobře chovat a zapojí se do nějakého programu zacházení, může se třeba za rok dostat na svobodu. I když se práce ve věznici nedočkal, jelikož jako ve většině věznic byla poptávka po práci větší než nabídka, snažil se zapojit alespoň do jiných činností. Šlo především o sportovní aktivity a účast na nejrůznějších terapeutických sezeních. Konkrétnější ale příliš nebyl, prý je to už dlouho a on si to nepamatuje. Jediné, co mi ještě sdělil, že režim ve věznici nebyl tak přísný. Pohybovat se mohli volně. Na jedné „světnici“ jich pak bylo šest. Když jsem se ho zeptal, co považuje na výkonu trestu za nejhorší, odpověděl, že by se tam už nikdy nechtěl vrátit. Odpověď mě trochu zarazila, protože nebyla adekvátní na mou otázku. Nechtěl jsem se už ale dále vyptávat, protože jsem viděl, že Pavlovi A. to není vůbec příjemné. Nakonec si odpykal něco málo přes rok, jelikož byl za dobré chování předčasně propuštěn. Trest přijal, ačkoliv se s ním dodnes příliš nesmířil.

¹⁰⁸ Věznice Odolov, která se nachází v blízkosti Trutnova, se řadí mezi mladší v České republice. Věznice byla zprovozněna v roce 1993 a je určena pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů starších 19 let s dozorem. Celková kapacita je 300 míst. Zaměstnanost ve věznici se pohybuje okolo 60% stavu odsouzených. Většina odsouzených je zaměstnána na vnějších pracovištích, zbylá část pak uvnitř objektu v gumovýrobě nebo kovovýrobě. Vzdělávací aktivity jsou realizovány především ve spolupráci se školicím střediskem Lesma s.r.o., nebo je možné využít dalších výukových programů, kterými jsou kurzy cizích jazyků a počítačové gramotnosti. Odsouzení také využívají speciálně výchovné či zájmové aktivity. Jedná se například o různé druhy relaxace, individuální psychoterapie, semináře o drogách, pohovory s duchovním, nejrůznější druhy kroužků a další. Poměrně velký zájem je o vzdělávání na počítačích a o sportovní aktivity. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 26. 02. 2013 [cit. 2013-03-03]. Základní informace. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-odolov-82/o-nas-1599/zakladni-informace-179/>>.

Z pozorování patrné:

I když se Pavel A. jeví na první pohled jako silný jedinec, který se nenechá jen tak něčím „rozhodit“, uvnitř se podle mne skrývá velice citlivá osobnost. Trest považuje za jednu z nejhorších částí svého života, což bylo zřejmé především z jeho odpovědí. Na otázky, které se týkaly života před a po výkonu trestu, se nebál odpovídat. Když ale přišlo na vězení, cítil jsem z něho určitý odstup i strach. Zeptal jsem se ho, jestli se mu ve vězení stalo něco špatného, na to mi ale razantně odpověděl, že ne. „Celý trest byl dost hrozný,“ uvedl.

Zhodnocení:

Páchání trestné činnosti Pavla A. souviselo především s jeho ne úplně ideální finanční situací. K té nepřispívalo ani časté pití a občasný hazard. Kradl, aby měl peníze na pití a hraní. Když byl opilý, dopouštěl se také další trestné činnosti jako výtržnictví. Trest pro něj plnil především funkci odstrašující. Možnost, že by se do výkonu trestu někdy vrátil, je pro něho absolutně vyloučena. Bylo na něm vidět, že ho výkon trestu jistě hodně poznamenal. Třebaže byl několikrát soudně trestán, stačil jediný výkon trestu, aby se již nikdy žádné trestné činnosti nedopustil. Z tohoto důvodu shledávám jeho pobyt ve vězení, a tedy proces resocializace za účinný. Dnes pracuje jako pomocný dělník na stavbě, žije s družkou v panelovém bytě a má se podle jeho slov dobře.

5.5 Kazuistika č. 3

Třetí respondent se jmenuje Michal Š. Narodil se v roce 1962 a pochází z Pardubic. Je otcem mé dobré kamarádky, která mi domluvila schůzku a já měl možnost s ním provést rozhovor. Michal Š. je střední, zavalitější postavy, má krátké černé vlasy, knír a nosí brýle.

Rodinné zázemí a okolí:

Michal Š. měl dle jeho slov bezproblémové dětství, neboť vyrůstal v úplné rodině. Na výchovu svých rodičů ani na finanční situaci si nemohl stěžovat. Měli vše, co bylo v té

době¹⁰⁹ potřeba. Společnou domácnost s nimi, kromě Michalovy sestry, sdílela také jeho babička. Jediným drobným problémem tak byl poněkud stísněný prostor, kde v jedné domácnosti panelového bytu 3 + 1 žilo dohromady pět lidí, a tudíž neměli moc soukromí. Ve svých 24 letech se po krátké půlroční známosti oženil se svou přítelkyní a za rok se jim narodila dcera Michaela. Jejich vztah ale dlouho nevydržel a po pěti letech se rozvedli. Michaela byla do svých 13 let v péči matky, poté však zatoužila žít s otcem, a tak jí soud přidělil do výchovy Michalovi Š.

Vzdělání, pracovní kariéra:

Po základní škole nastoupil na střední odborné učiliště, obor strojní zámečnický. Během studia neměl žádné prospěchové ani jiné problémy. Po škole si ihned našel zaměstnání, konkrétně v pardubické firmě Tesla, kde uplatnil svůj vystudovaný obor z učiliště. Dlouho tam však nepobyl, protože byl po několika měsících povolán na vojnu. Po vojně se vrátil zpět do Tesly, kde pracoval až do roku 1991. Následně také pracoval u jednoho soukromníka jako zámečnický nebo jako vedoucí směny firmy Foxconn.

Sociálně patologické jevy:

Jakoukoliv zkušenost s drogou z období svého dospívání razantně odmítá. V této době bylo prý velice složité se k něčemu takovému dostat. Michal Š. navíc neměl na nic takového ani pomyšlení. První zkušenost si tak nese až z vězení, kde bylo k sehnání cokoli. Jak ale stále opakoval, neměl potřebu něco pro svůj užitek shánět a navíc na to ani neměl peníze. Co se týče alkoholu, ten moc nepil. Ano, občas si prý rád zašel s kamarády na pár piv, nikdy se to však nestalo každodenní rutinou. Tvrdý alkohol nevyhledával, pil ho jen příležitostně na oslavách, a to vždy jen jednoho panáka, aby prý neurazil.

Kriminální kariéra:

Michal Š. byl dvakrát soudně trestán. Poprvé v roce 2005 za neplacení alimentů. Jelikož se jednalo o jeho první provinění, byl potrestán dvouletou podmínkou. V podmínce se ale dopustil prohřešku, kdy z firmy, ve které pracoval, odcizil věci v hodnotě šesti tisíc korun.

¹⁰⁹ Poprvé naráží na bývalý socialistický režim v naší republice. Během rozhovoru tak činí ještě několikrát.

Ihned proto putoval do vazební věznice v Hradci Králové, kde strávil jeden měsíc. Samosoudcem byl pak v roce 2007 odsouzen k půlročnímu nepodmíněnému trestu. U takto krátkých trestů není možnost předčasného propuštění za dobré chování, neboť odsouzený nemá dostatek času k nasbírání takového množství pochval, aby se o tom dalo vůbec jednat. Zbytek trestu tak byl nucen odpykat ve věznici v Rýnovicích¹¹⁰. Trest považuje za nepřiměřený a pro něj absolutně zbytečný. Jak říká, není žádný recidivista, tudíž nechápe, proč měl trávit půl roku za mřížemi ve společnosti kriminálníků. Kvůli jedné hlouposti přece nebyl důvod ho hned zavírat. Jako argument páchání trestné činnosti uvádí momentální nerozvážnost, kterou chtěl řešit špatnou finanční situací.

Postřehy z vězeňského prostředí:

Michal Š. strávil malou část trestu ve vazební věznici v Hradci Králové. Svůj pobyt tam hodnotí jako nejhorší část svého života. „Jen málokdo si dokáže představit, co člověk v takovém prostředí zažívá. Na cele 4 x 3 metry je vás osm, toaleta je v rohu oddělená pouze závěsem. Je úplně jedno, za co tam jste. Na cele s vámi sedí surový násilník. Mimo celu se skoro nedostanete, takže veškerý čas trávíte s těmito lidmi. Prostě hrůza,“ uvedl.

Po přesunu do „normální“ věznice hodnotí celou situaci o něco kladněji. V Rýnovicích nebyl nastavený tak přísný režim jako v Hradci Králové. Na cele jich sice bylo až 15, ale mohli se pohybovat volně po chodbách a vyhrazených místech venku, takže netrávili všechnen čas v jedné místnosti. Ve vězení sháněl nějakou práci, aby mohl část peněz posílat domů své dceři. Po dvou měsících začal dělat úklidové práce všeho druhu.

Podle Michala Š. bylo na vězení nejhorší to, že byl absolutně odtržen od okolního světa, především od dcery Michaely, kterou měl v péči. Po návratu z vězení se obával reakcí lidí ze svého okolí, avšak obavy byly zbytečné, neboť se k němu lidé chovali, jako by ve vězení vůbec nebyl.

¹¹⁰ Věznice Rýnovice leží mezi městy Liberec a Jablonec nad Nisou. Byla zprovozněna v roce 1968 a v současné době je profilována pro výkon trestu odnětí svobody mužů s dozorem a s ostrahou. Ubytovací kapacita je 510 odsouzených, přičemž trest v ní běžně vykonává vyšší počet odsouzených. Ve věznici jsou k dispozici např. oddělení pro mladé a prvovězněné odsouzené, studující odsouzené, oddělení pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování a oddělení pro léčbu drogových závislostí. Ve věznici je také zřízena tzv. Bezdrogová zóna, která je určena odsouzeným, kteří sice nebyli a nejsou uživateli drog, ale lze je považovat za nejvíce ohrožené (odsouzení do věku 26-ti let.). Vzdělávací aktivity jsou orientovány zejména na učební obory se specializací na obrábění kovů. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 09. 03. 2012 [cit. 2012-11-11]. Základní informace. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/o-nas-1624/zakladni-informace-156/zakladni-informace-5619>>.

Z pozorování patrné:

Michal Š. se navenek jeví jako příjemný a společenský člověk. O celé záležitosti se nebál mluvit a vše mi se zájmem popsal, i když forma a úroveň jeho vyjadřování nebyla na příliš vysoké úrovni. Běžně totiž používal nespisovné, leckdy až vulgární výrazy. Občas se mu také stalo, že nemohl najít správné slovo. Vše částečně přisuzuji úrovni dosaženého vzdělání a „dělnickému“ prostředí, ve kterém se každodenně pohybuje.

Zhodnocení:

O Michalovi Š. nelze říci, že by byl „klasický kriminálník“. Důvod páčání trestné činnosti lze přisuzovat zejména jeho laxnímu přístupu k životu a jednorázovému zkratkovitému jednání. V jeho případě se o tzv. resocializaci nedá ani mluvit. Pobyť ve vězení pro něj byl pouze trestem, který dodnes nepřijal. Život po výkonu trestu vede stejným způsobem jako před tím. Žije se svou dcerou a nyní i s jejím přítelem. Sám žádnou partnerku nemá, v současné době navíc řeší problémy se svým zaměstnavatelem, který mu dluží několik výplat a z tohoto důvodu je na dlouhodobé nemocenské. Bylo ale vidět, že tato situace ho příliš netrápí a svůj život žije, jak se říká „ze dne na den“.

5.6 Kazuistika č. 4

Poslední respondent se jmenuje Josef J. Narodil se v roce 1976 v Pardubicích. Rozhovor s ním mi domluvila má přítelkyně, která ho zná už několik let. Josef J. je vysoké štíhlé postavy a má světle hnědé, krátce střižené vlasy. Žádné jiné specifické rysy mě na něm nezaujaly.

Rodinné zázemí a okolí:

Josef J. měl z počátku hezké a bezproblémové dětství. Vyrůstal ve fungující rodině se svým otcem, matkou a starší sestrou. V osmi letech se však stala tragédie, při níž se jeho otec zabil pádem ze skály. Josef J. se tak ocitl ve složité životní situaci, ve které přišel o svého otce, tedy o svou největší oporu a mužský vzor. Je velice těžké si vůbec představit, co takto malý chlapec v této situaci prožíval a pociťoval. Je ale jasné, že to pro něj muselo být hodně

stresující. I z rozhovoru bylo patrné, že je mu tato událost nepříjemná a nechtěl o ní příliš mluvit.

Vzdělání, pracovní kariéra:

Josef J. vystudoval střední průmyslovou školu stavební bez prospěchových a kázeňských problémů. Poté se ještě dvakrát pokoušel o studium na vysoké škole stavební, ale to mu nevyšlo. Proto nastoupil do zaměstnání, konkrétně do stavební firmy, kde pracoval 3 roky. Poté už před výkonem trestu nepracoval (viz. dále).

Sociálně patologické jevy:

Ačkoliv měl Josef J. poměrně složité dětství (úmrtí otce), na jeho chování to nemělo žádný velký dopad. S drogami ani alkoholem během dospívání neexperimentoval. Jak sám řekl: „Byl hodné, slušné a bezproblémové dítě.“ Když mu bylo osmnáct, začal občas chodit s kamarády na pivo, ale alkoholu nikdy ve větší míře neholdoval. Zlom tak nastal až v jeho 22 letech, kdy mu jeho „kamarád“ nabídl drogu - pervitin, kterou poprvé vyzkoušel. Je nutné říci, že do této doby se s žádnou jinou drogou (např. marihuanou) nesetkal. Ze začátku měl vše pod kontrolou a pervitin užíval jen příležitostně. Bohužel postupem času začal být na droze závislý a užíval ji pravidelně. Bylo pro něj také čím dál tím více náročnější, především finančně, si drogu obstarat. Proto se rozhodl vyrábět si pervitin sám. Časem začal pervitin prodávat svým známým, což ho finančně dostatečně zabezpečilo, a tudíž nemusel chodit do práce. Tento stereotyp, kdy jen vařil, prodával a bral, trval dlouhých 7 let.

Kriminální kariéra:

Josef J. byl pouze jednou soudně trestán. Pod nátlakem policie ho udal jeho známý, který byl zadržen s větším množstvím zmíněné drogy. Do jeho bytu poté vnikla zásahová jednotka, která u něj našla velké množství pervitinu a prostředků na jeho výrobu. Josef J. putoval do vazební věznice v Hradci Králové, kde strávil měsíc. Hlavním důvodem vazby byla obava z ovlivňování svědků a pokračování v páchání trestné činnosti. Po měsíci byl z vazby propuštěn a dále vyšetřován na svobodě. V této době sice už pervitin ani nevyráběl ani neprodával, stále ho však užíval. Po půl roce proběhl soud a Josef J. byl za výrobu a distribuci omamných a psychotropních látek odsouzen k 28 měsíčnímu nepodmíněnému

trestu odnětí svobody ve věznici ve Stráži pod Ralskem¹¹¹. Po půlce trestu byl přemístěn do věznice v Odolově, kde si odpykal ještě 8 měsíců z trestu, po kterých byl za dobré chování předčasně propuštěn.

Postřehy z vězeňského prostředí:

Pobyt ve vězení byl pro něho ze začátku velice složitý. Jelikož několik let užíval drogy, trpěl první týdny nepředstavitelnými abstinenčními příznaky. Navíc byl umístěn na celu s osmi Romy, což mu situaci také příliš neulehčovalo. Dalším stresujícím momentem pro něho byla skutečnost, že sám jako prvotrestaný byl na cele umístěn s mužem, který ve vězeních strávil za různorodou trestnou činnost (včetně zabití) dohromady již 30 let. I když měl možnost ve vězení drogy sehnat, tak je ve výkonu trestu neužíval. Jak dodal: „Ve vězení může člověk všechno, pokud má tedy peníze. Třeba sehnat mobil nebo drogy je ještě jednodušší než na svobodě.“ Přestože peníze měl, nechtěl už znovu riskovat a přijít tak o možnost předčasného propuštění. Čas ve vězení se snažil zaplnit prací, kterou překvapivě bez problémů dostal v obou věznicích, ve kterých si odpykával trest. Volný čas pak trávil především četbou a sledováním televize.

Z pozorování patrné:

Josef J. se jeví jako poměrně vyrovnaný, hodný a upřímný člověk. Na to, že několik let užíval tvrdé drogy, má o svém budoucím životě jasno. Kromě situace ohledně úmrtí otce, u které se nechtěl při našem rozhovoru dlouho zdržovat, mi vše se zájmem a do detailů popsal. Jeho vyjadřovací schopnosti nebyly na úplně dobré úrovni, což lze přisuzovat jeho drogové „kariéře“, která na něm bezpochyby zanechala určité následky.

¹¹¹ Věznice ve Stráži pod Ralskem se nachází v podhůří Jizerských hor. Vznikla v roce 1973 a v současné době je profilována jako věznice s ostrahou. Ve věznici je také zřízeno oddělení s dozorem a oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením. Od roku 2007 je zde také k dispozici specializované oddělení pro mentálně retardované odsouzené zařazené do oddělení s dozorem. Celková kapacita věznice 783 odsouzených. Vězni jsou zaměstnáváni na nestřežených pracovištích mimo věznici nebo na střežených pracovištích uvnitř areálu. Co se týče programů zacházení jsou zde pro vězně připraveny nejrůznější vzdělávací, speciálně-výchovné a zájmové aktivity. Ve věznici např. působí fotbalové mužstvo odsouzených Prison. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 20. 01. 2012 [cit. 2012-12-12]. Základní informace. Dostupné z WWW: < <http://www.vscr.cz/veznice-strar-pod-ralskem-92/o-nas-1626/zakladni-informace-155/>>.

Zhodnocení:

Josefovo páchání trestné činnosti souviselo pouze s jeho závislostí na pervitinu. Nebýt dne, kdy poprvé zkusil tuto drogu, mohl mít jeho život úplně jiný směr. Bohužel se tak stalo a Josef J. se náhle ocitl v začarovaném kruhu, ze kterého se jen těžko člověk dostává ven. S odstupem času hodnotí trest jako podstatnou událost ve svém životě. Kdyby ho nezavřeli, s největší pravděpodobností by v páchání trestné činnosti a užívání drog pokračoval dodnes. Pokud by ho ovšem jeho závislost nechala na živu. Je tudíž rád, že do výkonu trestu nastoupil, protože i díky tomu se dokázal závislosti zbavit. Po odpykání trestu už nikdy nic nebral, i když ho to prý několikrát lákalo. V současné době již žádné nutkání nemá. Našel si stabilní zaměstnání ve stavební firmě, udržuje několikaletý vztah s přítelkyní a děti zatím nemá. Jelikož výkon trestu změnil jeho pohled a přístup k životu, dá se říci, že resocializace u něj proběhla v pořádku a že trest pro něj nebyl pouze odplatou za páchání trestné činnosti, ale splnil i funkci výchovnou. Z Josefa J. se tak díky tomu stal jiný člověk.

5.7 Vyhodnocení výzkumu

Jak již bylo zmíněno, svůj osobní příběh mi nakonec byli ochotni sdělit pouze čtyři muži z celkového počtu osmi oslovených. Nejvíce mne mrzí, že mi neposkytla rozhovor jediná žena, která mi původně účast přislíbila. Bylo by totiž velice zajímavé znát názor a pohled na tuto problematiku také z ženského hlediska. Jelikož šlo ale o výzkum s poměrně specifickou skupinou lidí, lze i účast čtyř respondentů považovat za úspěch.

Na základě jejich příběhů a následné analýzy byly zjištěny následující skutečnosti:

- 3 ze 4 respondentů vyrůstali v neúplné rodině - vždy bez otce (v jednom případě otec odešel, až když bylo dotazovanému 17 let).
- Všichni 4 dotazovaní byli trestáni za méně závažnou trestnou činnost (krádeže, výtržnictví, poškozování cizí věci, užívání cizí věci, výroba a distribuce omamných a psychotropních látek nebo neplacení alimentů).

- 3 ze 4 dotazovaných byli soudně trestáni vícekrát. Všichni 4 byli ale ve výkonu trestu pouze jednou.
- Všichni 4 dotazovaní mají dokončené středoškolské vzdělání, ať už se jedná o ukončení školy maturitou nebo výučním listem.
- 3 ze 4 respondentů neměli během studia žádné prospěchové ani kázeňské problémy.
- 2 ze 4 dotazovaných měli před výkonem trestu aktivní zkušenost s drogou (jeden dotazovaný vyzkoušel pouze marihuanu, druhý pak několik let užíval pervitin).
- 1 ze 4 dotazovaných měl před výkonem trestu problémy s gamblerským, konkrétně pak s hraním automatů.
- Všichni dotazovaní konzumovali před nástupem do výkonu trestu alkohol, ale pouze jeden měl s pitím problémy.
- 3 ze 4 dotazovaných trest přijali a považují ho za zlomový okamžik v jejich životě.
- 4 ze 4 dotazovaných mi potvrdili, že ve vězení není sebemenší problém drogy koupit, žádný z nich ale tak neučinil. Všichni se také shodli na tom, že zavolat si z mobilního telefonu, a to je ve věznicích přísně zakázané, není nic složitého.
- Všichni 4 dotazovaní považují pobyt ve vězení za velice stresující a zároveň jej označují jako nejhorší etapu svého života (nebo alespoň jednu z nejhorších).
- 4 ze 4 dotazovaných ve vězení pracovali nebo alespoň o práci žádali.
- Ani jeden ze 4 dotazovaných se po opuštění vězení k páčání trestné činnosti nevrátil.

Jelikož se jedná o kvalitativní výzkum, tedy výzkum zaměřený hlouběji a úzce na vybraný vzorek jedinců, kteří si prošli životem ve vězení, nelze vyvozené závěry aplikovat na celou vězeňskou populaci. Výzkum měl především za úkol blíže proniknout do této problematiky a přiblížit tak nejenom život za zdmi vězení, ale současně také poukázat na příčiny páchaní trestné činnosti a dopady na osobnost jedince po výkonu trestu. Ačkoli se životní příběhy jednotlivých dotazovaných liší, lze mezi nimi hledat i určité společné znaky. Veškeré závěry, které dále vyvozují, se vztahují výhradně k mému výzkumnému vzorku.

Z výše uvedených skutečností lze usuzovat, že na páchaní trestné činnosti má vliv např. sociální prostředí, ve kterém respondenti vyrůstali. Především nepřítomnost otce během dospívání mohla mít za následek určité „mezery“ ve výchově, neboť jim chyběla mužská autorita.

Dalším společným znakem u dotazovaných je jejich vzdělání. I když mají všichni dokončenou střední školu bez větších problémů, stejně se určité formy zločinu dopustili. Proto si myslím, že vzdělání nemá na páchaní trestné činnosti velký vliv.

U všech dotazovaných mne zaujal jejich sklon k patologickým jevům před nástupem trestu, ať už se jednalo o užívání drog, gamblerství či alkoholismus. Domnívám se proto, že u lidí, kteří propadnou těmto neřestem, hrozí větší riziko páchaní trestné činnosti. Je tomu tak pravděpodobně proto, že tyto patologické jevy mají za následky nedostatek financí, ztrátu „zdravého rozumu“, ztrátu zaměstnání, rodinné problémy atd. Lidé pak tyto mnohdy bezvýchodné situace řeší právě kriminální činností. Musím konstatovat, že výkon trestu pomohl všem mým respondentům úplně skoncovat s jejich závislostmi.

Co se týče samotného výkonu trestu, byl jsem mile překvapen tím, že všichni dotazovaní měli velikou snahu se ve vězení zapojit do práce. Je mi jasné, že to mohlo být i z důvodu jejich vlastního prospěchu, jelikož dobré hodnocení je základem pro předčasné propuštění.

Jak již bylo v teoretické části několikrát zmíněno, při výkonu trestu dochází k úplné izolaci odsouzeného od okolního světa. I z odpovědí mých respondentů na otázku, co považovali na pobytu ve vězení za nejhorší, bylo zcela jasné, že tím nejhorším byla právě starost o rodinu. Minimum informací o svých blízkých je tak jednou z nejvíce stresových situací uvnitř. Dotazovaní si také stěžovali na velký podíl romské komunity ve věznicích, která má přeci jenom dosti odlišné návyky a způsoby chování než většinová společnost. Co také v rozhovorech s dotazovanými zaznělo několikrát, byla nepříjemná skutečnost, ve které byli jako prvotrestaní vězni umístěni na cele s pachateli mnohem závažnějších přečinů.

Výjimkou tak nebyli spoluvězni odsouzení za násilné trestné činy, jakými jsou zabití nebo vražda.

Na závěr mohu s radostí konstatovat, že výkon trestu byl pro všechny mé respondenty velikým ponaučením a splnil tedy svůj účel. Žádný z nich se po návratu z vězení k páchání trestné činnosti nevrátil. Navíc si díky tomu uvědomili, co je v jejich životě důležité a jak si přejí do budoucna pokračovat. Můj malý výzkum však potvrdil i neblahý fakt, že ve vězení lze sehnat cokoli, nač si kdo vzpomene (drogy, mobilní telefony atd.). Toto považuji za velký problém našeho vězeňského systému, který je třeba řešit.

Závěr

Moje diplomová práce poskytuje především obecný přehled o problematice vězeňství. Čtenáře jsem seznámil nejen s právní úpravou, vědními disciplínami a historií výkonu trestu odnětí svobody, ale pokusil jsem se také blíže specifikovat hlavní smysl a význam trestání v současné společnosti. Podstatnou součástí této práce bylo přiblížit i možné důsledky vlivu tohoto prostředí na psychiku a chování odsouzeného.

Problematika výkonu trestu je velice širokým tématem a názory společnosti na jednotlivé oblasti vězeňství se diametrálně odlišují. Podobně je to i u odborné penologické literatury. A proto je důležité, aby si každý, kdo se tímto tématem zabývá, udělal vlastní názor. Vše má totiž své pro a proti.

O čem ale nelze příliš diskutovat je fakt, že působení tohoto prostředí má na odsouzeného neblahý vliv. Jedinec je omezován ve svých základních potřebách, hlavně tedy ve styku s rodinou a známými, přichází o jakékoliv soukromí, je v neustálém kontaktu s jinými zločinci, což především ohrožuje jeho pocit bezpečí. Nejvíce jsou tímto vším zasaženi prvotrestaní vězni. Naopak recidivisté, kteří jsou ve výkonu trestu už poněkolkáté a kteří se ve vězení cítí „jako doma“, si na vězeňskou subkulturu zvykají a často ani z vězení odejít nechtějí. Proč také? Mají teplou stravu, svou postel a neřeší běžné starosti všedního života. Mnohdy se ale prvotrestaní a několikanásobní „kriminálníci“ setkávají na jedné cele a mají tak stejné podmínky výkonu trestu. To je dle mého názoru jeden z největších problémů, který je nutno odstranit.

S tím vším ale souvisí finanční situace věznic, která je v současné době ekonomické krize ještě horší než kdy jindy. Věznice jsou přeplněné, jejich kapacita je leckdy překračována a o výstavbě nových věznic se nedá ani mluvit. Když se nenajdou prostředky ani na opravy stávajících a chátrajících objektů, výstavba nových zařízení je v nedohlednu. A to ani nemluvíme o tom, jak draho vyjde jeden den odsouzeného za mřížemi. Jen pro představu jde přibližně o 1000 Kč za osobu na den, což nejsou malé peníze. Záleží ale na profilaci věznice, ve které je jednatel umístěn. Možným řešením je častější využívání alternativních trestů, především co se týče prvotrestaných vězňů za méně nebezpečné delikty. Stát jednak ušetří peníze a současně nedojde k vytržení jedince ze sociálních vazeb. Otázkou ale zůstává, zdali se tak dotyčný dostatečně poučí ze svých chyb a k páčání trestné činnosti se nevrátí.

Použitá literatura

BIEDERMANOVÁ, E.; PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 99 s. ISBN 978-80-7338-115-8.

ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČERNÍKOVÁ, V.; SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN: 80-7367-040-2.

KÁBRT, J. a kol. *Latinsko - český slovník*. 1. vyd. Praha: Leda, 2000. 576 s. ISBN 80-85927-82-9.

KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.

KARABEC, Z. Účel trestání. In: *Kriminalistika*. Praha: Ministerstvo vnitra odbor prevence kriminality, 2000, roč. XXXIII, č. 2.

KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 571 s. ISBN 80-210-2985-4.

KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.

MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4.

PLCH, J. *Specifika výkonu trestu odnětí svobody matek s dětmi*. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, 2011. 53 s.

PRACH, V. *Řecko – český slovní*. 2. Vyd. Praha: Vyšehrad, 2005. 723 s. ISBN 80-7021-796-0.

SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6.

ŠTĚRBA, V. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex Publishing s.r.o., 2007. 142 s. ISBN 978-80-86795-48-5.

ŠVACÍŘEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 820 s. ISBN 80-7178-802-3.

VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 66 s. ISBN 80-210-4056-4.

Zákony a ostatní dokumenty

Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, 1950.

Ústava České republiky - Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

Výbor ministrů Rady Evropy, Evropská vězeňská pravidla, 1973.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Internetové zdroje

KÝR, Aleš. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 16. 2. 2010 [cit. 2012-11-12]. Historie vězeňství. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/historie-104/historie-vezenstvi>>.

Vězeňská služba České republiky. [online]. [cit. 2013-02-03]. Organizační jednotky. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/oj/>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 04. 07. 2012 [cit. 2012-10-11]. Základní informace o věznici Hradec Králové. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/o-nas-1581/zakladni-informace-170/zakladni-informace-o-vazebni-veznici-hradec-kralove>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 09. 03. 2012 [cit. 2010-11-12]. Základní informace. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/o-nas-1624/zakladni-informace-156/zakladni-informace-5619>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 20. 01. 2012 [cit. 2012-12-12]. Základní informace. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-strar-pod-ralskem-92/o-nas-1626/zakladni-informace-155/>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 21. 09. 2010 [cit. 2012-10-11]. Charakteristika věznice. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/o-nas-1611/zakladni-informace-275/charakteristika-veznice/>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 26. 02. 2013 [cit. 2013-03-03]. Základní informace. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-odolov-82/o-nas-1599/zakladni-informace-179/>>.

WIRNITZER., J. *IDnes* [online]. 5. 2. 2013. [cit. 2013-02-02]. Důvěra v Klause se propadla o desítky procent na historické minimum. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/duvera-v-klause-na-minimu-0hm-/domaci.aspx?c=A130205_141154_domaci_jw>.